

26541/c

BIBLIOTEKA PW SP. KRAKÓW	1846	

teka Pomocy w nauce

Nr. 16

Seria III.

Prof. dr. J. Szall

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

z dnia 17. marca 1921.

(wydanie szkolne z obszernym
komentarzem)

wydanie trzecie poprawione
i rozszerzone

z uwzględnieniem zmian
z r. 1926.

SPÓŁKA WYDAWN. „VTIA” LWÓW.

N A K Ł A D Y
SPÓŁKI WYDAWNICZEJ „VITA“
LWÓW, PASAŻ HAUSMANA 8.

Serja I. Biblioteka Arcydział.

Każdy tomik jest zaopatrzony wstępem krytycznym, objaśnieniami, genezą utworu, charakterystyką osób i dokładną treścią dla użytku młodzieży szkolnej, opracowany przez wybitnych pedagogów.

1. **Brodziński:** „Wiesław“, wyd. II., opracował B. Janusz.
2. **Kochanowski:** „Treny“, wyd. II., opracował B. Janusz.
- 3—4. **Kraśiński:** „Nieboska komedja“, wyd. II., opracował Adam Sulima.
- 5—6. **Słowacki:** „Lilla Weneda“, Hymn, Grób Agamemnona, wyd. II., opracował Adam Sulima.
7. **Kochanowski:** „Odprawa posłów greckich“, wyd. II., opracował Adam Sulima.
8. **Słowacki:** „Jan Bielecki“, oprac. dr. H. Biegeleisen.
- 9—10. — „Anielli“, wyd. II., opracował Zbigniew Zatorski.
- 11—12. **Fredro:** „Zemsta“, wyd. II., opracował Jan Stur.
- 13—14. **Mickiewicz:** „Grażyna“ i „Oda do młodości“. wyd. II., opracował Jan Stur.
- 15—16. **Niemcewicz:** „Powrót posła“, wyd. II., oprac. Jan Stur.
- 17—18. **Małczewski:** „Marja“, opracował Adam Sulima.
- 19—20. **Mickiewicz:** „Konrad Wallenrod“ i „Farys“, wyd. II., opracował Adam Stodor.
- 21—23. **Mickiewicz:** „Ballady i romanse“, opracował Jan Stur.
24. **Słowacki:** „Ojciec zadżumionych“, opracował dr. Henryk Biegeleisen.
- 25—26. **Mickiewicz:** „Dziady“ cz. I., II. i IV., opracował dr. H. Biegeleisen.
- 27—28. **Zabłocki:** „Fircyk w zalotach“, opracował Zbigniew Zatorski, wyd. II.
- 29—30. **Szeński:** „Makbet“, opracował dr. J. Pogonowski.
- 31—32. **Kraśiński:** „Przedświt“, opracował dr. J. Pogonowski.
- 33—34. **Słowacki:** „Kordjan“, opracował Adam Sulima.
35. **Mickiewicz:** „Sonety i wiersze różne“, opr. Adam Sulima.
- 36—37. **Goszczyński:** „Zamek Kaniowski“, oprac. B. Janusz.
38. **Kraśiński:** „Irydjon“, opracował Adam Sulima.

2651/II

KONSTYTUCJA

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Z DNIA 17. MARCA 1921 R.

oraz

USTAWY Z DNIA 2. SIERPNIA 1926 :
O ZMIANACH KONSTYTUCJI I PEŁNOMOCNICTWACH

z wstępem

Dra J. SZALLA.

WYDANIE TRZECIE

znacznie rozszerzone i zmienione.

LWÓW 1927.

Spółka wydawnicza „VITA“ we Lwowie.

Główny skład w księgarniach:

Dra. M. BODEKA
ul. Batorego 1. 16.

A. BARDACHA
ul. Krakowska 1.

1846

UP - Kraków BG

1050134397

T R E Ś Ć :

- I. DZIEJE DOTYCHCZASOWEGO ROZWOJU ŻYCIA KONSTYTUCYJNEGO ZA GRANICAMI I W POLSCE.
 - II. KONSTYTUCJA 3. MAJA 1791 R. I JEJ PORÓWNANIE Z KONSTYTUCJĄ 17. MARCA 1921 R.
 - III. DZIEJE OBECNEJ KONSTYTUCJI PAŃSTWA POLSKIEGO.
 - IV. ZASADY KONSTYTUCJI 17. MARCA 1921 R. I JEJ PORÓWNANIE Z WSPÓŁCZESNEMI KONSTYTUCJAMI.
 - V. ZMIANA KONSTYTUCJI I „PEŁNOMOCNICTWA“ NA PODSTAWIE USTAWY Z DNIA 2. SIERPNIA 1926 R.
 - VI. TEKST OBECNEJ USTAWY KONSTYTUCYJNEJ ORAZ USTAWY Z DNIA 2. SIERPNIA 1926 R.: „O ZMIANACH KONSTYTUCJI I PEŁNOMOCNICTWACH“.
-

1.

Dzieje dotychczasowego rozwoju życia konstytucyjnego za granicą i w Polsce.

Konstytucją w nowoczesnem tego słowa znaczeniu nazywamy zbiór zasadniczych praw państwowych, sankcjonowany głosami przedstawicieli całego społeczeństwa.

W dawnej Polsce nazywano konstytucją wszelkie uchwały sejmowe, zredagowane po polsku i to bez względu na ich treść.

Ojczyzną życia parlamentarnego i twórczynią pierwszej konstytucji jest Anglja. W tym kraju szukać należy zarodków życia parlamentarnego i to już w zamierzchłym średniowieczu. Jednym z pierwszych aktów parlamentaryzmu była angielska Wielka Karta Wolności z r. 1215. (Magna charta libertatum).

W Anglii stwierdzono też, że wszelka władza królewska pochodzi od „Narodu“ a nie „z łaski Bożej“ jak to głosił król angielski Jakób I. (1602—1625). Tam też przychodzi do walki o zasadnicze prawa i o wolność ludu pomiędzy dwoma stronnictwami politycznymi, z których jedno (torysi) wypisało na swym sztandarze hasło supremacji króla nad parlamentem, drugie (wigowie) supremacji parlamentu nad królem; w myśl zasad wigów może zatem parlament zmieniać na drodze konstytucyjnej porządek następstwa tronu, a co więcej powołać nawet naród do czynnego oporu wobec bezprawia króla.

Z tem stanowiskiem wigów godzi się jeden z najliberalniejszych królów Anglii: Wilhelm II. Orański (1689, rewolucja pokojowa). Monarcha ten, przyjmując koronę angielską, przyrzekł, że będzie rządził zgodnie z życzeniem parlamentu, kładąc tem samym fundament pod rozwój życia konstytucyjnego Anglii i tworząc pierwowzór monarchji konstytucyjnej.

Także w Anglii ustala się pojęcie gabinetu, jako wydziału złożonego z mężów zaufania większości Izby Gmin, sprawującego rządy w jego interesie dopóty, dopóki ta większość go popiera.

Pierwszym organizatorem angielskich rządów parlamentarno-gabinetowych jest Robert Walpole.

Jeszcze radykalniej niż wigowie wystąpili przeciwko prądom zachowawczym Europy francuscy przedstawiciele t. zw. racjonalizmu filozoficznego (Voltaire, Rousseau, Diderot), atakując absolutyzm i szerząc nienawiść do istniejącego porządku rzeczy.

Konkretne kształty przybiera ta teoria w działalności członków francuskiego Zgromadzenia Narodowego. Charakterystycznym jest fakt, że nie tylko posłowie szlacheccy, ale także przedstawiciele mieszczań pragną ograniczyć władzę monarszą i zapobiec absolutyzmowi królewskiemu.

Następstwem tych usiłowań jest deklaracja „praw człowieka“ z 4. V. 1789 i ogłoszenie zasady, w myśl której naród ma się stać źródłem wszelkiej władzy.

Dalszą zdobyczą Wielkiej Rewolucji jest wprowadzenie w życie w myśl zasad Montesquiego (1689—1755) podziału władzy na ustawodawczą i wykonawczą. Pierwszą przekazano tylko jednej Izbie posłów, drugą odpowiedzialnym ministerstwom.

Na powyżej przytoczonych ustawach, zaczerpniętych z pierwowzoru angielskiego i francuskiego oparli się wszyscy późniejsi twórcy konstytucji — oparła się też i obecna konstytucja Polski.

Co prawda to nie podkreślają niektóre późniejsze konstytucje zwierzchnictwa narodu.

Nie czyni tego ani konstytucja włoska z r. 1848 ani szwedzka z r. 1814, ani belgijska z r. 1831 ani też konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, ale to tylko dlatego, ponieważ zasada ta weszła tak w krew i żyły życia konstytucyjnego, że zbytecznem było fakt ten podkreślać.

Dopiero w epoce późniejszej zdarzało się, że z tej przyczyny zasady konstytucyjne były w tym kierunku gwałcone i to tylko dlatego ponieważ niepodkreślono należycie źródła władzy.

To powoduje twórców najnowszych konstytucji a między nimi i konstytucji 17. marca 1921 r. do podkreślenia faktu, że źródłem władzy jest naród i że z niego cała władza wypływa. Fakt ten podkreśla także konstytucja pruska z dnia 10. grudnia 1920 i konstytucja Rosji sowieckiej.

Obok źródła władzy odgrywa ważną rolę jedno- lub dwuizbowość.

Jednoizbowość (to zdobycz Wielkiej Rewolucji francuskiej) nie zachowała się długo. To też spotykamy dzisiaj przeważnie podział dwuizbowy.

Prawem wyborczem i jego uregulowaniem zajmują się przeważnie obok obecnych konstytucji europejskich także i konstytucje r. 1831 i 1848.

Ustalenie zaś parlamentaryzmu zawdzięcza świat Anglii. Tutaj ustala się parlamentaryzm w roku 1844. Do r. 1844 miał tylko król prawo wyznaczania ministrów.

W r. 1844 wywalcza sobie Izba Gmin uprawnienie, że gabinet musi cieszyć się jej zaufaniem i odtąd posiada Anglja rzeczywiste rządy parlamentarne.

Ponadto wyrasta parlament angielski na prawie uchwalania budżetu. Bez uchwalenia budżetu przez parlament nie może rząd robić żadnych wydatków, a zwłaszcza nie ma prawa pobierania podatków. Rezultatem nie zawotowania budżetu przez parlament, jest stagnacja maszyny państwowej. Tę sytuację wyzyskują parlamenty wywierając pewien nacisk na rządy. Ostatecznie kończy się ta walka pomiędzy rządem a parlamentem ustaleniem zasady, że odrzucenie budżetu oznacza nieufność do rządu, czyli żądanie i nakaz dymisji.

A teraz przypatrzmy się dawnym polskim konstytucjom i rozrostowi swobód szlacheckich, bo wszak tylko szlachta była „narodem“ za czasów pierwszej Rzpltej.

Rozwój swobód szlacheckich datuje się od chwili, w której podupada powaga i władza księcia względnie króla polskiego. Dzieje się to już nawet przed panowaniem Władysława Hermana. Konkretnie kształty przyjmują przywileje szlacheckie po wygaśnięciu dynastji piastowskiej (1370).

I tak zyskuje szlachta w traktacie koszyckim (1374) w zamian za zezwolenie na wybór jednej z córek Ludwika Węgierskiego, uwolnienie od podatków, prócz 2 groszy od łanu i obowiązek pełnienia służby wojskowej tylko w granicach Rzeczypospolitej.

Natychmiast po śmierci tego monarchy zawiązuje szlachta konfederację kapturową, mającą na celu obronę jej interesów.

Za panowania Władysława Jagiełły wymusza szlachta dalsze przywileje na królu. Wykorzystuje ona każdą nadarżającą się sposobność, aby rozszerzyć swe uprawnienia.

Uprawnienia te wyzyskuje ona w przywilejach jedlnieńskim (1430), krakowskim (1433) i kilku innych. Dzięki tym przywilejom uzyskuje szlachta między innymi żółd za służbę wojskową poza granicami państwa, ustawę „neminem captivabimus...” i zrównanie praw duchowieństwa z prawami szlacheckimi.

Jeszcze większe uprawnienia zdobywa szlachta za Kazimierza Jagiellończyka. Król ten nadaje szlachcie statut nieszawski (1454), w którym to akcie 1) oddaje on sądy ziemskie wyłącznie szlachcie, 2) nie ustanawia żadnych praw bez jej zgody, 3) nie rozstrzyga żadnych ważniejszych kwestji ogółu państwa dotyczących bez jej wiedzy.

Dzięki tej ustawie staje się Polska **monarchją konstytucyjną**. W Rzeczypospolitej decydują odtąd dwa czynniki: król i szlachta.

Także i syn Kazimierza Jagiellończyka, Jan Olbracht podziela poglądy swego ojca w tym kierunku idące, nadając szlachcie w r. 1496 statuta piotrkowskie, zabraniające mieszczanom nabywania dóbr i opuszczania przez chłopów wsi szlacheckich. Ponadto zastrzega ten statut wszystkie dostojeństwa kościelne wyłącznie szlachcie.

Uzupełnia szereg tych przywilejów ustawa „Nihil novi” (w r. 1505) za panowania Aleksandra I. Ustawa ta wzbraniająca powziąć nowe uchwały wbrew woli lub bez wiedzy senatu i posłów, tworzy trzy czynniki decydujące w kraju: króla, senat i sejm. T.zw. „incompatibilia” (zakaz łączenia kilku urzędów

w jednym ręku) i ustawa o sejmikach uzupełniają przywileje nadane przez tego monarchę.

Także i ustawy wydawane za Zygmunta Starego (egzekucja dóbr 1535) i egzekucja praw (za Zygmunta Augusta) mogą być uważane za dalszy etap w rozwoju parlamentaryzmu polskiego.

Nadchodzący czas bezkrólewia i ciągle zmieniające się dynastje przyczyniają się do zdobywania przez szlachtę coraz nowych przywilejów i to kosztem władzy i powagi monarszej.

Sejm konwokacyjny, po wymarcu dynastji Jagiellonów (1572), i pierwsze wolne elekcje czynią ze szlachty czynnik wyłącznie decydujący w Rzeczypospolitej. Elekcja viritim (dzieło Jana Zamojskiego) i artykuły henrycjańskie (Henryka Walezego) wydają tron na łup ambitnych i żądnych władzy i majątków mas szlacheckich i to niejednokrotnie z największą szkodą dla Rzeczypospolitej.

Nawet usiłowania tak energicznego i mądrego króla, jakim był Stefan Batory, nie są w stanie ograniczyć i zapobiedz dalszemu rozwojowi tych przywilejów i praw szlacheckich, które niejednokrotnie były tylko bezprawiami.

Jeszcze mniej zdziałać może w tym kierunku Zygmunt III. (rokosz Zebrzydowskiego). Za następcy jego, Władysława IV. zostaje władza królewska jeszcze bardziej ograniczona. Nad królem i jego działalnością sprawuje nadzór rada senatorów-rezydentów w liczbie 28, zabraniając królowi zaciągania wojska na własną rękę i uniemożliwiając wszelką reformę opłakanych stosunków skarbowych. Zapada bowiem wtedy ustawa znosząca stały podatek 2 groszy od łanu i stanowiąca, że wszelkie podatki, na

sejmie uchwalone, płaci każde województwo tylko wtedy, jeśli sejmik uchwale tę zatwierdzi. Jednocześnie wzbroniono królowi na własną rękę zaciągać wojsko.

Punktem kulminacyjnym rozwoju swobód szlacheckich jest panowanie Jana Kazimierza. Jeśli dotychczas ogół szlachty (elekcja viritum) lub jej przedstawiciele (sejm i senat) stanowili o losach państwa, to teraz i ta zasada właściwie upadła. Upadek tego systemu spowodowało osławione „liberum veto“, t. j. zwyczaj,*) mocą którego jeden jedyny poseł szlachecki mógł spowodować niedojście uchwał sejmu do skutku. Rok 1652 (protest posła trockiego Władysława Sicińskiego, za sprawą ks. Janusza Radziwiłła) zapoczątkowuje tę nową erę rozwoju przywilejów szlacheckich.

Odróżnić należy „liberum veto“ od „sisto activitatem“, t. j. wstrzymania obrad przez jednego posła. Przez te uchwały została Polska pozbawioną naczelnej władzy prawodawczej.

Z upadkiem powagi sejmów rośnie władza sejmików, rozszerzających prerogatywy drobnych grup szlacheckich, nie mogących jednak powziąć uchwał decydujących dla całego państwa. Od tego czasu powtarzają się ciągle rokosze (Lubomirskiego za Jana Kazimierza i konfederacje za Michała Wiśniowieckiego). Ostrza jednych i drugich są często wymierzone przeciwko władzy naczelnej t. j. bądźto królowi (Lubomirskiego), bądź też prymasowi państwa (konfederacja gołąbska).

*) Zwyczaj ten oparty był na postanowieniach statutu nieszawskiego.

Nawet za panowania Janã III. Sobieskiego, nie obeszło się bez ciągłego zrywania sejmu i występowania przeciwko królowi.

Czasy Sasów (Augusta II. i Augusta III.) są kresem stałego zrywania sejmów i tworzenia konfederacji (warszawska, sandomierska, tarnogrodzka).

Epokę tą cechuje najzupełniejszy zanik orjentacji i rozumu politycznego u szlachty.

Dopiero bezkrólewie następujące po śmierci Augusta III. (1763—1764) dają Polsce sejm konwokacyjny konfederacki, na którym dzięki usiłowaniom Czartoryskich przeprowadzić zdołano ważne reformy a mianowicie: 1) uchwalono pewien porządek obrad na sejmie, 2) zniesiono przysięgi posłów sejmowych na instrukcje sejmików, 3) ustanowiono dwie komisje, skarbową i wojskową, którym oddano władzę wykonawczą w sprawach skarbu i wojska.

Następne lata są okresem głębokiego upadku, okresem, w czasie którego caryca rosyjska stała się gwarantką praw kardynalnych, degradując tem samem Polskę do roli państwa drugorzędnego.

Z próbami reform noszą się konfederaci barscy, jednakowoż upadek tej konfederacji i pierwszy rozbiór Polski (1772) stoją na zawadzie ich zamiarom.

Pod naporem wroga, staje osławiona i narzucona krajowi Rada Nieustająca, (6 ministrów, 12 senatorów i 18 posłów), prawa kardynalne, elekcja tronu, liberum veto i jedyny pożyteczny twór w postaci Komisji Edukacyjnej (1773—1775).

Korzystając z zajęcia Rosji wojną turecką, kroczy Polska do daleko idących reform na sejmie t zw. Czteroletnim (1789—92).

Pierwszą ważniejszą uchwałą tego sejmu była

aukcja wojska do liczby 100.000. Następnie zniesiono zniechęconą Radę Nieustającą, ponadto uchwalono prawa o sejmikach, (wykluczające nieposesjonatów) („neminem captivabimus“ mieszczaństwu, podział na cyrkule i wydziały, prawo udziału w sejmie i t. d.)

Prace te zapoczątkowały i stworzyły grunt dla przyszłej konstytucji 3. maja 1791 r. i stąd ich zasadnicze znaczenie.

II.

Konstytucja 3. maja 1791 r. i jej porównanie z konstytucją 17. marca 1921 r.

Jedną z najjaśniejszych kart ustawodawstwa polskiego jest obok konstytucji 3. maja, konstytucja 17. marca.

Pierwsza powstaje u schyłku istnienia niezależnej Polski (1791), druga w okresie tworzenia się odrodzonej Rzpltej. Powstanie konstytucji 3. maja poprzedza przewrót rewolucyjny, a mimo to jest jej wszelka rewolucyjność najzupełniej obcą. Innym charakterystycznym znamię konstytucji 3. maja jest brak wszelkiej radykalności.

Brak radykalności odzwierciedla się najlepiej w takich rozporządzeniach jak n. p. w zapewnieniu wolności wszystkim miastom królewskim, ale nie prywatnym lub w zapewnieniu wolności wszystkim obrządkom i religjom w Polsce z zastrzeżeniem, że „przejście z wiary panującej do jakiegokolwiek innej“ będzie surowo karane.

Mimoto podkreślić należy, że prawa obywatelskie po dniu 3. maja zasadniczo różnią się od

ego, co było przedtem. Mieszczaństwo otrzymuje pewne wolności, a przede wszystkim załamuje się tama, dzieląca szlachtę od mieszczan.

Konstytucja 3. maja jest rodzimym wzorem, wpływającym niemało na ukształtowanie się obecnej ustawy konstytucyjnej.

Zadaniem tej pierwszej konstytucji miało być uratowanie Polski od grożącej jej zagłady; zadaniem drugiej odbudowa odrodzonego państwa. Zarówno zadanie pierwszej jak i drugiej było niezwykle trudne. Tam uzdrowić stosunki polityczne i zapobiec upadkowi, tu stworzyć fundament pod gmach odradzającego się państwa.

I stąd płynie niezaprzeczalna ważność obu ustaw konstytucyjnych dla dawnej i obecnej Polski.

Stwierdziwszy, że obie konstytucje powstały w epokach dla Polski krytycznych i decydujących starajmy się je porównać ze sobą:

Konstytucja 3. maja powstaje w drodze — rzecz możnaby — rewolucyjnego przewrotu. I tak zostaje nagle (19. I. 1789) mimo opozycji Stackelberga i silnego stronnictwa rosyjskiego rozwiązana Rada Nieustająca. W tym samym roku powstaje uchwała „10 grosza“ t. j. podatku nałożonego na dobra szlacheckie. W rok później przyznano metropolicie kijowskiemu krzesło w senacie, zapewniając tem samem unitom miejsce w sejmie. Jednocześnie opowiadają się sejmiiki za dziedzicznością tronu w Polsce.

W taki sposób obala sam naród w ciągu niespełna dwóch lat całe wieki trwające przywileje szlachty i duchowieństwa jednego tylko obrządku obok ograniczeń władzy królewskiej wynikających z elekcji.

Ukoronowaniem zaś tych dążeń reformacyj-

nych jest nagły przewrót dziejowy w postaci samego aktu konstytucji 3: maja 1791 r.

W jedenastu artykułach tej „Ustawy Rządowej“ określone są najważniejsze zasady ustroju Rzpltej.

Niektóre z nich posiadały w porównaniu z ówczesnymi stosunkami w Polsce charakter bardzo postępowy, wywołując żywy protest Rosji i podejrzenie, że Polska sprzyja jakobinizmowi i Wielkiej Rewolucji francuskiej.

Takimi artykułami są:

1) Prawo o mieszczanach, zapewniające mieszczaństwu przywilej „*neminem captivabimus*“, nabywanie dóbr ziemskich i rozległą autonomję miejską;

2) zniesienie przedziału pomiędzy stanami, zezwolenie na zajmowanie się handlem szlachcie jakoteż zezwolenie na nabywanie dóbr ziemskich przez mieszczan, (wpisanie się króla i magnatów do księgi mieszczan warszawskich);

3) wzięcie chłopów pod opiekę prawa;

4) postanowienie zwoływania co 25 lat sejmku konstytucyjnego celem rewizji praw zasadniczych.

Z drugiej jednak strony posiadają „Ustawy Rządowe“ charakter połowiczny, a charakter ten ma n. p. artykuł 1, określający stanowisko szlachty, której zapewnia się „wszystkie swobody i wolności, prerogatywy, pierwszeństwo w życiu prywatnem i publicznem“ jakoteż wszystkie przywileje nadane przez Kazimierza W. i jego następców, mimoto, że się równocześnie nadaje mieszczanom i włościaństwu daleko idące uprawnienia, niweczące wielką ilość przywilejów szlacheckich.

Na pomoście pomiędzy artykułami postępowymi a połowicznymi stoją takie artykuły jak postano-

wienie stwierdzające, że władza rządowa rozpada się na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą i że pierwszą wykonuje sejm dwuizbowy, drugą król wspólnie ze „Strażą“ (t. j. z 5 mianowanymi przez siebie ministrami), trzecią zaś sądy wojewódzkie, apelujące w razie potrzeby do trybunałów.

Osobną grupę artykułów przedstawiają punkty takie jak dziedziczność tronu, praktykowana już w całej Europie od wieków.

Na powstanie konstytucji 3. maja 1791 r. wywiera wyraźny wpływ ówczesna nauka polityczna, a zwłaszcza teoria Monteskusza o podziale władz. Teoria ta polega przede wszystkim na twierdzeniu, że „wszelka władza społeczności ludzkiej bierze swój początek z woli narodu.“

Monteskusz dzieli całą władzę na prawodawczą, wykonawczą i niezależne sądownictwo.

Władza prawodawcza zastąpiona jest w Polsce w myśl konstytucji 3. maja w zgromadzonych stanach, władza najwyższa wykonawcza w królu i ministrach (w Polsce w „Straży“), wreszcie władza sądowa w odpowiednich jurysdykcjach.

Faktycznie zostaje cała władza prawodawcza złożona w ręce izby poselskiej. Senat, jako instytucja złożona z urzędników świeckich i duchownych zajmuje miejsce drugorzędne, posiadając ledwie prawo weta zawieszającego.

Stanowisko króla w zakresie prawodawstwa polega na roli przewodniczącego Senatu. Nie posiada on prawa protestu przeciwko uchwalonym projektom, prawo takie przysługuje natomiast całej Izbie poselskiej w której król posiada tylko jeden głos.

Z tego już wynika jak słabą była władza kró-

lewska i jak bardzo ograniczoną jest konstytucja 3. maja.

We władzy wykonawczej zajmuje król pierwsze miejsce. Stoi on na czele rady zwanej Strażą praw. „Straż“ odgrywa rolę gabinetu ministrów. Składa się ona z 6 członków czynnych i 2 sekretarzy. Czynnymi członkami są: prymas, jako głowa duchowieństwa polskiego i jako prezes komisji edukacyjnej, oraz ministrowie: policji, pieczęci, wojny, skarbu i spraw zagranicznych.

Na posiedzeniach „Straży“ może być obecny pełnoletni następca tronu po złożeniu przysięgi na konstytucję i bez prawa głosowania. W „Straży“ zasiada też marszałek sejmowy, obieralny przewodniczący Izby, jako obrońca legalności oraz praw przysługujących Sejmowi. (Ministrowie zasiadają w „Straży“ 2 lata, mogą być jednak później i nadal wybrani.)

„Straż“ ma pod swymi rozkazami komisje czyli ministerja w skład których wchodzi wszyscy ministrowie oraz komisarze obrani przez sejm do sprawowania urzędów, Komisji takich jest cztery: edukacji, policji, wojska i skarbu. Rezolucje „Straży“ wychodzą w imieniu króla i z jego podpisem. Rezolucja musi mieć jednak i podpis jednego z członków „Straży“. Kontrasygnata (podpis ministra) jest koniecznym warunkiem prawności zarządzenia. Ministrowie są też odpowiedzialni przed Narodem za wszelkie „przestępstwa prawa“ podczas sprawowania swych czynności i odpowiedzialni swą osobą i swym majątkiem. Ministrowie mogą być postawieni w stan oskarżenia.

Gdyby przyszło do konfliktu pomiędzy królem

a ministrem, to rozstrzyga Sejm. Gdyby król nie chciał zwołać Sejmu, to marszałek ma prawo to uczynić.

„Straż“ pełni funkcje regencji w czasie małoletności króla, w czasie trwałego pomieszanego zmysłów, niewoli królewskiej i t. p.

Innemi władzami wykonawczymi są: komisje porządkowe wojewódzkie i powiatowe, ustanowione w r. 1789, a podległe całkowicie komisjom rządowym.

Najmniejszym zmianom ulegają władze sądowe. Zatrzymuje się podział na sądy szlacheckie, mieśczańskie i ziemskie. Zmiana polega jedynie na wyzwoleniu od jurydyk szlacheckich i duchownych i na zapewnieniu zupełnej autonomji sądownictwu miejskiemu, rozciągniętemu na wszystkich mieszkańców miasta.

Ogólna charakterystyka konstytucji 3. maja da się streścić w tem, że w dziedzinie politycznej stworzono monarchję ograniczoną, konstytucyjną o rządach gabinetowych, ale opartą na wyłączności stanowej. Na wiek XVIII. był to wielki krok naprzód. Naszej miary nie możemy przykładać do tego dzieła z czasów XVIII. stulecia; możemy jedynie porównać ówczesną konstytucję Polski z ówczesnemi konstytucjami innych państw jak n. p. z konstytucją Francji z r. 1793. Porównanie to wypadnie dla Polski niekorzystnie, ponieważ konstytucja francuska proklamuje wolność i równość wszystkich ludzi bez względu na stan. Konstytucja 3. maja 1791 r. nie idzie tak daleko, stoi jednak o niebo wyżej ponad wszystkimi reformami oświeconych absolutystów jak n. p. Józefa II., Fry-

deryka II., nie mówiąc już o reformach z czasów Katarzyny II.

W każdym razie nie ulega najmniejszej wątpliwości, że konstytucja 3. maja była znacznym krokiem naprzód w rozwoju ustawodawstwa polskiego.

Ponadto była ona dokumentem ofiarności ogółu szlacheckiego, rezygnującego dobrowolnie na korzyść pokrzywdzonych stanów z przywilejów, które od wieków zakorzeniły się w Polsce.

Szczególnie w tem tkwi etyczna wartość tych ustaw i ich znaczenie dla następnych pokoleń.

A teraz porównajmy dawną i obecną konstytucję Polski ze sobą:

Zarówno jedną jak i drugą konstytucję poprzedza ustęp wstępny rozpoczynający się w konstytucji 3. maja od słów „W imię Boga, w Trójcy świętej jedynego“, w konstytucji zaś 17. marca słowami: „W imię Boga wszechmogącego“.

Wstępne to zdanie stwierdza w konstytucji 3. maja fakt, że Polska jest państwem chrześcijańskim, w konstytucji zaś 17. marca nie jest ten fakt dokładnie podkreślony. Jakkolwiek nie ulega to żadnej wątpliwości.

W dalszych artykułach konstytucji 3. maja znajdujemy ustęp następujący: 1) dla ocalenia Ojczyzny naszej i jej granic z największą stałością ducha niniejszą konstytucję uchwalamy; w dalszych zaś ustępach konstytucji 17. marca zdanie: „pragnąc jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo.... utwierdzić“.

Pierwsze słowa wskazują na fakt, że zadaniem konstytucji było uratować Polskę od grożącego jej upadku, drugie zaś wzmocnić ten twór, który właśnie powstał.

Reformy społeczne przejawiają się w następujących słowach konstytucji 3. maja: „wolność wewnętrzna narodu“ — w konstytucji zaś 17. marca w zdaniu: „wszystkim obywatelom Rzpltej równość, a pracy poszanowanie uchwalamy i stanowimy“.

Z krótkiego już dotychczasowego porównania obu wstępów do konstytucji zarówno pierwszej jak i drugiej, wynika na ogół, że znacznie obszerniejszą i bardziej postępową jest druga konstytucja, co nas też wcale dziwić nie powinno. Nie powinniśmy bowiem zapominać tego, że w stosunku do czasów i prądów u schyłku XVIII. wieku konstytucja 3. maja była co najmniej tak postępową, a może i bardziej postępową, jak konstytucja 17. marca w odniesieniu do czasów współczesnych.

Porównajmy teraz dalsze punkty obu konstytucji

O religii narodowej (państwowej), której konstytucja 3. maja poświęca cały artykuł, jest także mowa w konstytucji 17. marca. i tak czytamy w § 54 i w § 114, że prezydent państwa winien być chrześcijaninem i że wyznanie rzymsko - katolickie zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród uprawnionych wyznań. O poszczególnych stanach, którym konstytucja 3. maja poświęca punkt II. (szlachta i ziemianie), punkt III. (miasta i mieszczenie) i punkt IV. (chłopi włościanie) nie może być oczywiście w konstytucji 17. marca mowy ze względu na to, że obecna Polska jest państwem demokratycznym.

Natomiast spotykamy w obu konstytucjach (art. 6. konst. 3. maja i § 10 konst. 17. marca) poglądy pokrewne odnoszące się do władzy ustawodawczej. I tak czytamy w konstytucji 3. maja: Izba poselska będzie świątynią prawodawstwa. Przeto w Izbie po-

selskiej najpierw decydowane będą wszystkie projekty: 1-mo co do praw ogólnych, to jest: konstytucyjnych i t. d.; w konstytucji zaś 17. marca słowa: „Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Rządowi i Sejmowi.

Władzą wykonawczą jest w konstytucji 3. maja (art. VII.) król i Straż (ministrowie) w konstytucji 17. marca (§ 19) prezydent i ministrowie (§ 56.). Władza sądownicza, której samodzielne stanowisko podkreślają obie konstytucje, nie może być wykonywaną przez władzę prawodawczą (art VIII. konst. 3. V.), a zakres jej działania zostanie określony w drodze ustawodawczej (§ 75. 17. III.).

Artykuły ostatnie konst. 3. maja. (IX. Regencja, X. Edukacja dzieci królewskich i XI. Siła zbrojna narodowa) odpadają w konst. 17. marca.

Natomiast znajdujemy tutaj cały szereg artykułów, odnoszących się do funkcji prezydenta ministrów, Izby kontroli, powszechnych obowiązków i praw obywatelskich oraz postanowień ogólnych.

III.

Dzieje obecnej konstytucji państwa polskiego.

Już na dwa lata przed powstaniem państwa polskiego postanowili cesarze: Wilhelm II. i Franciszek Józef I. chcąc pozyskać naród polski dla siebie, ogłosić proklamację niepodległości Polski. Stało się to 5. listopada 1916 r.

Jednocześnie wydał cesarz Franciszek Józef I. manifest o wyodrębnieniu Galicji.

Oba te akty sprzymierzonych monarchów przyczyniły się do powstania „Tymczasowej Rady Stanu“ (1917) złożonej z 25 członków.

Przewodniczącym jej został Wacław Niemojewski, wnuk ostatniego prezesa rządu narodowego z roku 1831.

Ten nowopowołany rząd polski miał w swem ręku jedynie szkolnictwo i sądownictwo cywilne.

W jakiś czas potem nastąpiła jednak zmiana w orientacji politycznej państw centralnych, przyczyniając się tem samem do pogorszenia stosunków pomiędzy narodem polskim, a temi państwami i do przesilenia w organizacji legjonów polskich, których duchowym kierownikiem był Józef Piłsudski. Następstwem niechęci państw centralnych do idei uniezależnienia Polski było uwięzienie Józefa Piłsudskiego w Magdeburgu (1917) przez Prusaków.

Wszystkie te wypadki spowodowały rozłam wśród aktywistów t. j. zwolenników państw centralnych.

Mimoto nie brąkło i teraz, a nawet aż do końca wojny, zwolenników orientacji austrofiłskiej, tem bardziej, że klęska Rosji nakazywała być ostrożnym i nie zadzierać się z przeciwnikiem, który prawie całą Polskę posiadał w swem ręku.

Politycy ci założyli po ustąpieniu „Rady Stanu“ „Radę Regencyjną“, złożoną z trzech członków, która miała tymczasowo pełnić funkcje naczelnika państwa. Regentami tymi byli: Józef Ostrowski, książę Zdzisław Lubomirski i arcybiskup warszawski ks. Aleksander Kakowski.

W tym czasie powstają też pierwsze polskie ministerstwa. Obok tych ciał wykonawczych powstała jeszcze Rada Stanu, złożona ze 100 członków, której funkcja była czysto ustawodawczą.

Faktycznie posiadają podówczas całą władzę w swem ręku okupanci.

Jednocześnie zainteresowały się też państwa koalicyjne sprawą uciśnionych narodów, a tem samem sprawą Polski. 14 punktów prezydenta Stanów Zjednoczonych Wilsona (o samostanowieniu narodów) jakoteż oświadczenie tegoż męża stanu, że należy stworzyć niepodległą Polskę z dostępem do morza, wpływają niezwykle korzystnie na oświecenie sprawy polskiej za granicą. Także pokonana przez państwa centralne Rosja uznaje i godzi się na niepodległość Polski (oświadczenie Ks. Lwowa i Kiereńskiego).

Pokój w Brześciu Litewskim okazał w całej pełni niechęć państw centralnych do Polaków i chęć stworzenia jak najmniejszej Polski. (Przyznanie Podlasia i Chełmszczyzny Ukrainie—Rusi, podział Galicji). Czyn ten spowodował już otwarte wystąpienie Polski po stronie koalicji (Generał Haller i jego legiony).

Nadchodzi r. 1918. Pobite państwa centralne muszą uznać 14 punktów Wilsona a między nimi i zasadę o samostanowieniu narodów. Na wiadomość o tem rozwiązuje się Rada Regencyjna (dnia 8. października 1918r.) ogłaszając jednocześnie niepodległość narodu. Jednocześnie zapowiada Rada Regencyjna zwołanie Sejmu ustawodawczego i powołuje wypuszczonego przez Niemców na wolność Józefa Piłsudskiego na Naczelnika państwa.

W r. 1919 przychodzi do skutku pierwszy walny Sejm odrodzonej Rzplitej. W jego ręce składa Józef Piłsudski całą swą władzę, otrzymawszy ją jednak natychmiast z powrotem i to aż do uchwalenia nowego ustroju państwa przez sejm ustawodawczy.

Podstawą ustroju prawnopaństwowego Rzpltej była aż do chwili uchwalenia konst. 17. marca 1921 przez sejm ustawodawczy uchwała sejmowa z dnia 20. lutego 1919 r.

Uchwała ta postanawia, że władzą suwerenną i ustawodawczą w państwie polskiem ma być sejm ustawodawczy i że Naczelnikiem państwa jest przedstawiciel i wykonawca uchwał sejmu. Przed tym sejmem jest naczelnik wraz z rządem przez niego powołanym odpowiedzialny.

Rząd przedłożył Sejmowi 6. maja 1919 projekt deklaracji konstytucyjnej. Między 6. a 24. maja odbywa się dyskusja sejmowa nad tym projektem; od maja do listopada odbywały się prace komisji konstytucyjnej.

Dnia 2. listopada przedłożył Rząd Sejmowi do dyskusji rządowy projekt konstytucji.

Projekt ten uległ w styczniu 1920 r. zasadniczym zmianom.

Jeszcze w lutym 1919 r. utworzyła się komisja konstytucyjna pod przewodnictwem posła Seydy. później posła Dubanowicza, 24. stycznia oddaje ona projekt utworzenia Senatu i projekt wyboru Prezydenta przez Zgromadzenie Narodowe t.j. Sejm i Senat pod dyskusję.

W lipcu 1920 zawrzała gorąca walka pomiędzy poszczególnymi stronnictwami o zasady konstytucyjne, jedno czy dwuizbowość Sejmu, sprawa kompetencji Naczelnika Państwa, stosunek państwa do Kościoła, sprawa rewizji konstytucji etc.

Wreszcie zgodzono się na zasadę dwuizbowości (Sejm i Senat).

Ostatnie prace i głosowanie nad poszczególnymi paragrafami ustawy ukończono dnia 16. marca 1921. r.

wy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób regulaminowo ustalony.

Ażeby ustawa zaistniała, koniecznem jest, aby wniosek do ustawy został przedłożony na piśmie i zgłoszony marszałkowi Sejmu, który ustala termin pierwszego czytania ustawy. W pierwszym czytaniu rozstrzyga się czy projekt ustawy ma być przyjęty, czy odrzucony. Przyjęty projekt zostaje odesłany do fachowej komisji wybranej z grona posłów, (n. p.: komisja budżetowa, konstytucyjna, administracyjna, prawnicza i t. p.)

Przedyskutowany lub przerobiony przez komisję projekt ustawy zostaje wydrukowany i rozdany posłom do rozpatrzenia go. Teraz następuje w Izbie t. zw. drugie czytanie ustawy, sprawozdanie referenta komisji i dyskusja posłów nad projektem.

Po poczynionych poprawkach i zmianach odchodzi projekt ustawy znowu do komisji, która stylizuje go i odsyła do trzeciego czytania. Dopiero teraz mówimy o projekcie ustawy przez Sejm uchwalonym.

Projekt ustawy przez Sejm uchwalony, idzie do Senatu w celu rozpatrzenia go. Senat może w terminie najpóźniej 30-dniowym zgodzić się na uchwałę sejmową lub ją odrzucić. Na wypadek odrzucenia, winien Senat w przeciągu dalszych 30-dni odesłać zmieniony projekt do Sejmu. Ostatecznie rozstrzyga Sejm (art. 35.); Senat posiada tylko prawo zawieszające ustawę.

Projekt ustawy zostaje po uchwaleniu przez Sejm przedłożony do podpisu Prezydentowi Rzeczypospolitej, Prezesowi ministrów i odpowiedniemu ministrowi i ogłoszony w „Dzienniku Ustaw” Rzeczy-

pospolitej Polskiej. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia lub dniem w ustawie oznaczonym.

Kadencja sejmowa trwa lat pięć. Przed upływem tego czasu może się Sejm rozwiązać za zgodą $\frac{3}{5}$ głosów (nowela z 2. sierpnia 1926) przy obecności połowy ustawowej liczby posłów. (Dawniej mógł się Sejm rozwiązać za zgodą $\frac{2}{3}$ głosów.)

Sejm może się rozwiązać także na wniosek rady ministrów, na podstawie decyzji Prezydenta Rzpltej.

Zakres działania Sejmu i Senatu jest bardzo obszerny. I tak uchwalają te ciała ustawodawcze obok ustaw, budżet, pobór rekruta, ilość wojska, obciążenie majątku państwowego, podatki, stan wyjątkowy i t. d. Ponadto sprawują one kontrolę nad długami państwa.

Funkcjonowanie Sejmu i Senatu odbywa się także w myśl ustalonych przepisów.

W myśl tych przepisów ma jedynie Prezydent państwa prawo zwołania, odroczenia i zamknięcia Sejmu.

Sejm wybiera ze swego grona Marszałka i jego zastępców, których działalność trwa aż do ukonstytuowania się nowego Sejmu.

Komplet potrzebny dla stanowienia uchwał (§ 25 i 28) wynosi $\frac{1}{3}$ ogółu, komplet kwalifikowany $\frac{1}{2}$ ustawowej liczby członków, komplet zaś konieczny dla powzięcia uchwały o rozwiązaniu Sejmu $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby posłów.

Uchwały zapadają większością głosów (§ 26 i 32).

Sejm i Senat połączone w jedno ciało, zwołane w celu wyboru Prezydenta Rzpltej lub rewizji konstytucji zwie się Zgromadzeniem Narodowym.

Artykuły już powyżej wspomniane (20 — 27)

i dotychczas nieprzytoczone określają prawa i obowiązki posłów. Do praw poselskich należą: nietykalność poselska, niezależność od instrukcji wyborców, dyjety poselskie, prawo bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacyjnych.

Do poselskich obowiązków: ślubowanie, osobiste wykonywanie mandatów, nieprzyjmowanie żadnych korzyści od rządu i t. d.

Utrata mandatu następuje w razie skazania za przestępstwo lub powołania do płatnej służby rządowej.

Podobnie ściśle jak władzę ustawodawczą, określa ustawa konstytucyjna i władzę wykonawczą § 39. Najważniejszym przedstawicielem władzy wykonawczej jest na lat 7 przez Zgromadzenie Narodowe wybrany Prezydent Rzpltej. Prezydent Rzpltej jest reprezentantem państwa na zewnątrz. Nie piastuje on żadnego innego urzędu w państwie, ani nie należy też do ciała ustawodawczego. Prezydent nie jest odpowiedzialny przed Sejmem, władzę zaś swoją wykonuje przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów. Zastępcą jego jest Marszałek Sejmu. Prezydent państwa zwołuje, otwiera, odracza i zamyka obie izby i ma prawo rozwiązania Sejmu za zgodą Senatu. Prezydent podpisuje akta rządowe wspólnie z prezesem Rady ministrów i z tym ministrem, który dla danej sprawy jest kompetentnym. Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje prezesa Rady ministrów, jakoteż mianuje ministrów na wniosek prezesa Rady ministrów. Posiada on także prawo złagodzenia lub darowania kary śmierci. Prezydent Rzeczypospolitej jest zwierzchnikiem sił zbrojnych Rzeczypospolitej; nie może być jednak na wypadek

wojny Naczelnym Wodzem, którego on sam mianuje.

Prezydent Rzeczypospolitej nie może bez zgody Sejmu ani wypowiedzieć wojny, ani też zawrzeć pokoju.

Przed objęciem rządów składa prezydent przysięgę w Zgromadzeniu Narodowem, zaczynającą się od słów (§ 54): „Przysięgam Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu i ślubuję Tobie, Narodzie Polski..“

Urząd Prezydenta Rzeczypospolitej może zostać opróżniony na wypadek, gdyby Prezydent przez 3 miesiące nie sprawował urzędu, na wypadek zdrady kraju, pogwałcenia konstytucji lub przestępstwa karnego. (Sprawę tę rozpatruje Trybunał Stanu).

Drugim ciałem wykonawczem jest Rada ministrów pod kierownictwem prezesa ministrów. (§ 55—64). Jest ona odpowiedzialną przed Sejmem, którego kwalifikowana większość może postawić Radę ministrów w stan oskarżenia.

Natomiast nie ma przed wojną światową w żadnej obcej konstytucji przepisu, że rząd ma się podać po wyrażonem mu votum nieufności do dymisji. Zasada ta ustala się we wszystkich krajach w drodze zwyczajowej. Po wojnie nowe państwa, stanowiąc swe konstytucje, wprowadzają nowy przepis o odpowiedzialności parlamentarnej gabinetu. Art. 58 stanowi, że do odpowiedzialności parlamentarnej pociąga ministrów Sejm zwyczajną większością głosów. Rada ministrów i każdy minister z osobna, ustępuje na żądanie Sejmu. Nowela zaś z r. 1926 stanowi, że wniosek żądający ustąpienia Rady ministrów lub poszczególnych ministrów nie może być poddany pod

głosowanie na tem posiedzeniu, na którem został zgłoszony.

Postawiona w stan oskarżenia Rada ministrów staje przed Trybunałem Stanu, w skład którego wchodzi prezes Sądu Najwyższego i 12 członków Sejmu i Senatu.

Sprawom administracyjnym poświęcone są artykuły 65—73. Przewidują one podział państwa na województwa, powiaty, gminy, zasadę dekoncentracji, samorząd terytorjalny i t. d. (§ 74—86).

Województwa powstałe na terenie dawnego zaboru rosyjskiego (ustawa z dnia 2. sierpnia 1919), na terenie zaboru pruskiego (1 września 1919), na terenie zaboru austriackiego ustawa z dnia 3. grudnia 1920, a na ziemi śląskiej 15. lipca 1920.

W r. 1921 powstają województwa: wołyńskie, poleskie, i nowogrodzkie. W r. 1922 organizuje się województwo wileńskie.

Województwa i podległe mu powiaty są jednostkami samorządu terytorjalnego.

Ustrój gmin nie jest na ziemiach polskich jednolity. Każdy z trzech dawnych zaborów posiada odmienny ustrój gminny, co jednak ma ulec zmianie w najbliższym czasie. Rozróżniamy gminy wiejskie i miejskie, jednostkowe i zbiorowe.

Zasada dekoncentracji w organizacji państwowej (art. 66), o której mowa powyżej, polega na tem, że władze centralne przekazują władzom niższym prawo rozstrzygania pewnych ściśle określonych spraw.

Rozdział IV. (art. 174—187) ustawy konstytucyjnej poświęcony jest sądownictwu. Cechą sądownictwa jest niezawisłość. Sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Rozprawy sądowe

winny być jawne. Instytucja sądów przysięgłych zostaje zachowana. Ponadto ustanowiono jeszcze Sąd Najwyższy, sąd wojskowy i zapowiedziano powstanie trybunału kompetencyjnego dla rozgraniczenia pomiędzy kompetencją sądów a władz administracyjnych.

Organizacja sądownictwa jest we wszystkich trzech zaborach rozmaita. To też zapowiada art. 75. (w drodze ustawodawczej) zmianę pod tym względem. Na razie rozsądza się sprawy mniejszej wagi w dawnym zaborze austriackim i pruskim w sądach powiatowych (I. instancji) a w dawnym zaborze rosyjskim w sądach pokoju. Ponadto istnieje jeszcze w zaborze pruskim dla spraw drobniejszych sąd ławniczy. Odwołanie od I. instancji idzie do sądów okręgowych i do apelacyjnych (II. instancja). Ponad sądami drugiej instancji stoi Sąd Najwyższy w Warszawie. Ważną instytucją jest Trybunał kompetencyjny, który rozstrzyga spory o kompetencję pomiędzy sądami a władzami administracyjnymi.

Obowiązki i prawa obywatelskie (§ 87—124) stanowią osobną grupę ustaw konstytucyjnych.

W myśl tych ustaw są obywatelami państwa polskiego tylko ci, którzy obywatelstwo polskie nabyli albo przez urodzenie z rodziców obywateli polskich, albo nadanie względnie zamążpójście i nie są jednocześnie obywatelami innego państwa.

Utrata praw obywatelskich następuje: przez zamążpójście, przyjęcie innego obywatelstwa, przyjęcie urzędu publicznego w obcym państwie, przez wykonanie prawa obcji na rzecz obcego państwa, uchylenie się od służby wojskowej i ucieczkę za granicę.

Obowiązkiem obywateli jest: wierność wobec

państwa, przestrzeganie konstytucji i ustaw obowiązujących, poszanowanie prawowitej władzy wychowanie dzieci i początkowe ich kształcenie, ponoszenie ustawowych ciężarów publicznych, służba wojskowa, świadczenia na cele wojskowe, pełnienie obowiązków publicznych i t. d. Prawa obywateli są następujące: równość wszystkich wobec prawa, zniesienie przywilejów i tytułów rodowych (herbów), ochrona życia, mienia i wolności, ochrona sądowa, wynagrodzenie za szkody wyrządzone przez władze, wolność prasy, wolność pielęgnowania swej narodowości, wolność sumizni i wyznania z zastrzeżeniem, że wyznanie rzymsko-katol. posiada stanowisko naczelne, wolność nauki i nauczania, wolność swobodnego dysponowania swą osobą i majątkiem, nietykalność mieszkania, tajemnica listowa, swoboda koalicji, zebrań i stowarzyszeń, opieka macierzyństwa, ochrona pracy kobiet i dzieci, ochrona mniejszości narodowych i t. d.

Cudzoziemcy używają pod warunkiem wzajemności równych praw z obywatelami polskimi oraz mają równe z nimi obowiązki, o ile ustawy w danym wypadku wyraźnie nie wymagają obywatelstwa polskiego.

Prawa obywatelskie mogą być czasowo zawieszone na rozkaz Rady Ministrów za zezwoleniem Prezydenta Rzeczypospolitej, a to podczas wojny, rozruchów wewnętrznych, knowań o zdradę Stanu. Sejm ma zatwierdzić zawieszenie praw obywatelskich. Skoro Sejm odmówi zatwierdzenia, stan wyjątkowy traci natychmiast moc obowiązującą.

Artykuł 125. zawiera postanowienia treści ogólnej jak n. p. o zmianie konstytucji i rewizji tejże, mającej nastąpić po 25 latach.

Artykuł ten jest szczególnie ważny ze względu na zmianę konstytucji która zaszła na podstawie uchwały z dnia 2. sierpnia 1926 r.

Na podstawie tego artykułu przedstawił Sejm wniosek o zmianę konstytucji. Wniosek o zmianę konstytucji, winien być podpisany przynajmniej przez $\frac{1}{4}$ część ustawowej liczby posłów. Wniosek taki musi być zapowiedziany na 15 dni naprzód. Prawomocna uchwała zapada w obecności $\frac{1}{2}$ ustawowej liczby posłów. Dokonanie uchwały wymaga kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ głosujących. Taka sama ilość obecnych wymagana jest w Senacie.

W ostatnim artykule (126.) konstytucji czytamy o mocy obowiązującej konstytucji (z dniem jej ogłoszenia), obok zarządzenia, że wszelkie sprzeczne z tą ustawą konstytucyjną rozporządzenia usunięte być mają najpóźniej do roku po ogłoszeniu konstytucji.

Porównajmy teraz konstytucję 17. marca ze współczesnymi konstytucjami Europy i Ameryki.

Najbardziej zbliżoną jest konstytucja polska do konstytucji pruskiej, ustanawiającej Radę Państwa (Staatsrat), będącą reprezentacją samorządnych prowincji państwa pruskiego w zakresie ustawodawstwa i administracji państwowej, obok Sejmu (Landtagu), właściwego organu władzy ustawodawczej.

Tak samo zbliżona jest konstytucja polska pod względem konstrukcji władzy ustawodawczej do austriackiego Bundesratu (Rady Związkowej), będącej reprezentantką poszczególnych krajów austriackich. Porównać się też da konstytucja 17. marca z konstytucją republiki czesko słowackiej (z dnia 29. lutego 1920 r.) i konstytucją Anglii, tą ojczyzną dwuizbo-wości.

Władza ustawodawcza polska i obca:

Kadencja pięcioletnia w Polsce wynosi w Czecho-Słowaczyźnie lat 6 dla Sejmu, lat 8 dla Senatu. Już z tego porównania wynika, że konstytucja jest mniej demokratyczną w Czechach jak w Polsce. To samo powiedzieć można o Francji, w której kadencja wynosi dla Izby posłów lat 4, dla senatu zaś lat 9.

Ordynacja wyborcza opiera się jak prawie we wszystkich nowoczesnych państwach Europy na pięcioprzymiotnikowym prawie wyborczem. Czynne prawo wyborcze posiadają prawie we wszystkich państwach obywatele, którzy skończyli lat 20 względnie 21, biernie prawo ci, którzy osiągnęli 25. a nawet 30. rok życia (Czecho-Słowacja).

Jedynie w ograniczeniu biernego prawa wyborczego spotykamy w poszczególnych państwach różnice. Censur aetatis podniesiono w Czecho-Słowaczyźnie dla Senatu do lat 26 dla czynnego, do lat 45 dla biernego prawa wyborczego (u nas 30 i 40 lat). We Francji wynosi granica wieku lat 25 dla czynnego prawa wyborczego do Senatu i 40 lat dla biernego.

Polska konstytucja przewiduje podobnie jak francuska jedną obowiązkową sesję zwyczajną Sejmu. Natomiast ustanawia konstytucja czesko-słowacka aż dwie sesje zwyczajne a to jedną w marcu a drugą w październiku.

Rozwiązanie Izby pierwszej przez prezydenta przed upłynięciem kadencji może nastąpić w Czecho-Słowaczyźnie albo za zwykłą zgodą izby drugiej, jak we Francji, albo za zgodą kwalifikowanej większości członków tetże izby, jak u nas.

) Ponadto nadaje konstytucja czesko-słowacka

prezydentowi państwa prawo rozwiązywania jednocześnie obu izb, przewidując ponadto rozwiązanie Izby na podstawie głosowania (referendum) ludowego.

Inicjatywa ustawodawcza uregulowana jest we wszystkich konstytucjach w sposób podobny do polskiej.

Prawomocność uchwały wymaga $\frac{1}{3}$ ogółu posłów. To samo odnosi się do konstytucji czesko-słowackiej z dodatkiem koniecznej absolutnej większości głosów obecnych.

Prawo weta posiada ponadto głowa państwa we Francji i Stanach Zjednoczonych — u nas jak wiadomo nie posiada Prezydent Rzeczypospolitej tego uprawnienia.

Jednakowoż i tam pozostaje rozstrzygnięcie kwestii spornej ostatecznie przy Izbie.

Nadmienić jeszcze należy, że jeżeli Zgromadzenie Narodowe odrzuca w Czecho-Słowacji rządowy projekt ustawy, wówczas przysługuje rządowi prawo oddania swego projektu pod głosowanie powszechne.

Ustawa polska jest natomiast w tej sprawie zbliżoną do konstytucji pruskiej i austriackiej.

Ustawy podpisuje u nas Prezydent Rzeczypospolitej. To samo dzieje się we Francji, z tem jednak zastrzeżeniem, że ma to nastąpić do dni 3 względnie 30.

Władza wykonawcza polska i obca.

Prezydenta Rzeczypospolitej wybiera u nas absolutną większością głosów Zgromadzenie Narodowe. To samo dzieje się we Francji. W Czecho-Słowacyznie wybiera się prezydenta rzeczypospolitej

w obecności absolutnej większości ogólnej liczby członków i to tylko kwalifikowaną większością głosów, $\frac{3}{5}$ liczby obecnych.

Odmienne obiera się prezydenta Stanów Zjednoczonych, a mianowicie w głosowaniu pośrednim przez elektorów, wybranych w głosowaniu przez ciała prawodawcze poszczególnych Stanów.

Prezydenta Rzpltej wybierają we Francji i Czecho-Słowacji podobnie jak i u nas na lat 7. Konstytucja czesko-słowacka zawiera przy tem zastrzeżenie, że ustępujący prezydent nie może być wybrany powtórnie. Zastępcą Prezydenta Rzpltej jest u nas Marszałek Sejmu, we Francji i w Czecho-Słowacji Rada Ministrów, w Stanach Zjednoczonych zastępuje Prezydenta wiceprezydent państwa. Ten urząd przewiduje także konstytucja czesko-słowacka.

Prezydentem państwa polskiego może być każdy obywatel polski (chrześcijanin jak to już z tekstu ślubowania wynika), bez względu na swój wiek, w Stanach Zjednoczonych i w Czechach może nim być każdy obywatel bez ograniczenia ze względu na swe wyznanie i swą narodowość, jeżeli ma przynajmniej lat 35 i posiada bierne prawo wyborcze.

Prezydent państwa jest wszędzie nieodpowiedzialny za swe czyny, z wyjątkiem zdrady stanu pospolitej zbrodni i pogwałcenia konstytucji. (Sądem jego jest Senat lub Trybunał Stanu). Odpowiedzialną za poczynania Prezydenta jest Rada ministrów. (U nas i w Prusiech odpowiadają ministrowie przed Trybunałem Stanu „Staatsgerichtshof“; w Stanach Zjednoczonych odpowiedzialni są oni przed Prezydentem Republiki.

Polska i obca administracja, samorząd, sądownictwo i rewizja konstytucji.

Sprawom tym poświęcają obce konstytucje mniej miejsca jak konstytucja 17. marca. Wszystkie prawie nowoczesne konstytucje wypowiadają się za decentralizacją i dekoncentracją oraz za zasadą udziału obywateli w wykonywaniu funkcji administracyjno-samorządowych. Podobnie jak we Francji i w Prusiech istnieje w Polsce sądownictwo administracyjne z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele.

W sądownictwie polskiem przyjęta jest podobnie jak i we wszystkich konstytucjach nowoczesnych zasada niezawisłości urzędu sędziowskiego i rozgraniczenie sądownictwa od administracji. Podobnie jak i konstytucja czesko-słowacka tak i polska stwierdza, że istnieje jeden Sąd Najwyższy dla całego państwa. Austria i Polska znają także Trybunał kompetencyjny (Verfassungsgerichtshof) dla rozstrzygania konfliktów między poszczególnymi organami władzy.

Bardziej ściśle jak to się dzieje w innych państwach — określa Polska prawa i obowiązki obywatelskie (38 artykułów). Szczególnie podkreśla konstytucja polska opiekę pracy, własności i mniejszości narodowych. (Konstytucja 17. marca art. 110: „obywatele polscy, należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz uży-

wania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów religij — konstytucja czesko-słowacka: wszyscy obywatele Republiki Czesko-Słowackiej „należą do jednej narodowości państwowej“).

Rewizja konstytucji w Polsce ma miejsce co 25 lat, w Czecho-Słowacji w każdym czasie za zgodą $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków obu Izb, w Prusiech $\frac{2}{5}$ ogólnej liczby członków i kwalifikowanej większości $\frac{2}{3}$ głosów obecnych. Stany Zjednoczone znają jedynie rewizję konstytucji za pośrednictwem kongresu i to na żądanie $\frac{2}{3}$ członków obu Izb lub na żądanie $\frac{2}{3}$ liczby ciał prawodawczych poszczególnych Stanów. (Rewizji dokonuje wtedy specjalne zgromadzenie zwane konwentem).

Z powyższego, choćby powierzchownego porównania konstytucji 17. marca z konstytucjami Czecho-Słowacji, Prus, Francji, Austrii i Stanów Zjednoczonych wynika, że 1) kadencja jest krótszą w Polsce jak w innych państwach, 2) że prawo wyborcze do Sejmu i Senatu jest w Rzeczypospolitej polskiej względniejsze od praw wyborczych państw ościennych 3) że rozwiązanie Izb i pozbawienie ogółu wpływa na tok spraw państwowych jest w Polsce trudniejsze jak n. p. w Czechach, 4) że władza Prezydenta państwa jest u nas ograniczoną jak n. p. w Stanach Zjednoczonych, 5) że Sejm ma w Polsce większą władzę ustawodawczą jak w innych państwach, 6) że mniejszościom narodowym zastrzegła ostatnia konstytucja dokładnie, bezsprzecznie pewne prawa, których nie określają tak dokładnie konstytucje państw sąsiednich i 7) że dopiero po długim i dojrzałym 25-letnim namyśle prawa zasadnicze Państwa polskiego mogą ulec zasadniczej zmianie.

V.

O zmianach konstytucji i pełnomocnictwach Prezydenta Rzeczypospolitej na podstawie ustawy z dnia 2. sierpnia 1926 r.

Sejm i Senat są jako ciała reprezentacyjne Narodu najczęściej zwierciadłem dążeń panujących w społeczeństwie w chwili wyboru tych ciał prawodawczych.

Ponieważ zachodzi możliwość, że nastroje i prądy nurtujące w społeczeństwie mogą ulegnąć w czasie kadencji pod wpływem pewnych wypadków wielkim zmianom i że Sejm przestanie być przedstawicielem prawdziwych dążeń społeczeństwa, chociaż za takiego się podaje, dlatego postanowiły prawie wszystkie konstytucje Europy stworzyć artykuł dający głowie państwa możliwość rozwiązania parlamentu względnie Sejmu i odwołania się przez nowe wybory do prawdziwej opinii publicznej.

Konstytucja z 17. marca 1921 r. chcąc stworzyć jaknajsilniejszą władzę prawodawczą, nie nadaje Prezydentowi państwa tego uprawnienia.

Gdy później okazuje się konieczność wzmocnienia władzy Prezydenta, postanawia się poczynić pewne zmiany w konstytucji.

Zmiany ustawy konstytucyjnej i t. zw. „pełnomocnictwa” powzięte zostają na podstawie art. 125. konstytucji z 17. marca. Art. 125. mówi bowiem, że zmiana konstytucji może być uchwalona tylko w obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów,

względnie członków Senatu, większością dwu trzecich głosów.

Na podstawie tego artykułu zapadają ustawy z dnia 2. sierpnia 1926 r. odnoszące się do artykułów: 4, 22, 25, 26, 44 i 85 ustawy konstytucyjnej z dnia 17. marca 1921 r.

Równocześnie pojawia się dnia 2. sierpnia 1926 r. ustawa o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy.

Zmiany poczynione w konstytucji, z 17. marca 1921 r. dotyczą procederu uchwalania budżetu państwa, sposobu rozwiązywania ciał ustawodawczych, utraty mandatu poselskiego, zwołania, zamknięcia i odroczenia Sejmu, wyborów do Sejmu i wydawania ustaw w razie nagłej konieczności i w razie rozwiązania Sejmu.

Artykuły upoważniające Prezydenta do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy odnoszą się do administracji państwa, uporządkowania stanu prawnego, wymiaru sprawiedliwości, świadczeń społecznych, zabezpieczenia równowagi budżetu, spraw leśnictwa i rolnictwa.

Ponadto stwierdzają te artykuły jakich spraw rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej dotyczyć nie mogą.

W końcu czytamy tam, że ustawa o rozporządzeniach Prezydenta z mocą ustawy obowiązywać ma do zwołania nowego Sejmu i że wykonawcami ustawy stają się: prezes rady ministrów i poszczególni ministrowie.

Nowe ustawy wrzynają się głęboko w dotychczasowy ustrój państwowy Rzpltej, zmieniając stosunek między władzą wykonawczą Prezydenta

Rzpltej i rządu a władzą ustawodawczą Sejmu i Senatu. Ograniczają one swobodę parlamentaryzmu, wzmacniając władzę wykonawczą Prezydenta Rzpltej przez przyznanie mu prawa rozwiązywania ciał ustawczych na wniosek Rady ministrów.

W myśl nowych ustaw ma Prezydent Rzpltej prawo rozwiązać Sejm i Senat przed upływem czasu, na który ciała te zostały wybrane, a czyni to na wniosek Rady ministrów. Ponadto zostaje stanowisko Prezydenta Rzpltej wzmocnione tem, że ma on prawo wydawać rozporządzenia z mocą ustawy w zakresie ustawodawczym w czasie rozwiązania starego Sejmu i aż do chwili zwołania nowego. Rozporządzenia te ma później zatwierdzić nowoobрани Sejm i Senat.

W końcu zmienione zostaje jeszcze prawo ciała ustawodawczego w kierunku samodzielnego rozwiązania się. Na podstawie konstytucji 17. marca 1921 r. mógł się Sejm i Senat rozwiązać na podstawie uchwały powziętej większością $\frac{2}{3}$ głosów, obecnie konieczną jest większość $\frac{3}{5}$ głosów.

A teraz przypatrzmy się poczynionym zmianom lub dodatkom:

I tak brzmi art. 4. konstytucji 17. marca 1921 r. następująco: „Ustawa państwa ustala corocznie budżet państwa na rok następny.“ Nowela z r. 1926 dodaje słowo: „budżetowy.“

Art. 22. konstytucji 17. marca 1921 zostaje zaopatrzony ustępem końcowym zaostarzającym postanowienia odnoszące się do utraty mandatu poselskiego z powodu pewnych przewinień. Ustęp końcowy tego artykułu brzmi bowiem: „W razie naruszenia tych postanowień, poseł traci mandat poselski oraz

korzyści osobiste od rządu otrzymane. Ponadto określili nowa ustawa szczegóły postępowania sądowego.“

Dodatkowa ta ustawa obostrza o tyle art. 22. (odnoszący się do obowiązków posła), że stanowi, że poseł, który popełnił nadużycie, kupując lub dzierżawiąc dobra państwowe lub przyjmując roboty lub dostawy publiczne lub otrzymując jakieś korzyści od rządu, traci mandat poselski wraz z korzyściami otrzymanymi od rządu.

Art. 25. konstytucji 17. marca 1921 r. odnoszący się do stosunku Prezydenta Rzpltej do Sejmu, terminu zwołania Sejmu i Senatu, odroczenia i zamykania Sejmu i Senatu przez Prezydenta zostaje także w kilku miejscach zmieniony. I tak odpadają słowa: Sejm winien być zwołany celem uchwalenia budżetu, stanu liczebnego i poboru wojska, oraz innych spraw bieżących. Tak samo odpada zdanie: Sejm zwołany w październiku na sesję zwyczajną, nie może być zamknięty przed uchwaleniem budżetu.“

Zamiast tego zdania dodany zostaje dłuższy ustęp końcowy wzmacniający władzę Prezydenta Rzpltej w kierunku uchwalenia względnie załatwienia sprawy budżetowej.

W myśl ustawy z dnia 2. sierpnia 1926 r. składa rząd sejmowi projekt budżetu, jednak nie później niż na 5 miesięcy przed rozpoczęciem następnego roku budżetowego. Jeżeli Sejm najdalej do 3 i $\frac{1}{2}$ miesięcy od dnia złożenia przez rząd projektu, budżetu nie uchwali, rozważa Senat projekt budżetowy rządu. Jeżeli i Senat w przeciągu 30 dni nie prześle Sejmowi swej uchwały, uważa się, że Sejm godzi się na projekt budżetu. Jeżeli Sejm do dni 15 po

otrzymaniu projektu budżetu (z ewentualnymi zmianami Senatu) ponownej uchwały nie poweźmie, uważa się poprawki Senatu za przyjęte.

Teraz ogłasza Prezydent Rzpltej budżet jako ustawę w 1) brzmieniu przyjętem przez uchwałę Sejmu, 2) w brzmieniu przyjętem przez Sejm albo Senat, jeżeli tylko Sejm albo tylko Senat uchwalił budżet w oznaczonym terminie 3) w brzmieniu projektu rządowego, jeżeli ani Sejm ani Senat w oznaczonych terminach uchwał co do całości budżetu nie powzięły.

W końcu postanawia ustawa z dnia 2. sierpnia 1926 r., że rząd ma prawo (skoro Sejm jest rozwiązany) czynić wydatki i pobierać dochody w granicach zeszłorocznego budżetu aż do uchwalenia przez nowy Sejm i Senat prowizorium budżetowego. Tak samo jest rząd uprawniony do poboru rekruta w granicach zeszłorocznych, skoro Sejm został rozwiązany a ustawa zezwalająca na pobór rekruta nie została uchwaloną.

Z powyższej ustawy wynika, że prawo uchwalania budżetu względnie wielkości poboru rekruta posiada i nadal co prawda Sejm, jeżeli jednak prawa tego nie wykona w oznaczonym czasie, to prawo to przejdzie na władzę wykonawczą i to w taki sposób, że Prezydent ogłosi projekt rządowy jako ustawę budżetową. Ponadto ustala art. 25. termin, do którego ma rząd obowiązek wnieść projekt budżetowy (5 miesięcy przed rozpoczęciem roku budżetowego) i obowiązek Sejmu i Senatu do uchwalenia lub odrzucenia projektu (3¹/₂ miesiąca).

Nowela z r. 1926 naprawia błąd popełniony w czasie układania konstytucji 17. marca 1921 r. a

mianowicie zmusza ciało wykonawcze do przestrzegania terminu załatwienia kwestji budżetowej.

Art. 26. konst. 17. III. 1921 otrzymuje nowe brzmienie treści następującej: „Prezydent Rzpltej rozwiązuje Sejm i Senat po upływie czasu, na który zostały wybrane, Prezydent Rpltej może rozwiązać Sejm i Senat przed upływem czasu, na który zostały wybrane, na wniosek Rady ministrów, umotywowanem orędziem, jednakże tylko raz jeden z tego samego powodu.

Wybory odbędą się w ciągu 90 dni od dnia rozwiązania. Termin wyborów będzie oznaczony bądź w orędziu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu i Senatu bądź w uchwale Sejmu lub Senatu.

Nowela z r. 1926 wzmacnia władzę wykonawczą Prezydenta jeszcze o tyle, że ten ma prawo rozwiązać ciała ustawodawcze a tem samem wyrzucić pewien nacisk na nie w kierunku żądań rządu. W praktyce nie były dotychczas Sejm i Senat rozwiązalne.

Art. 44. konst. 17. marca 1921 r. uzupełnia się końcowemi postanowieniami, odnoszącemi się do uprawnienia Prezydenta Rzpltej w kierunku wydawania (w razie nagłej konieczności i na wypadek rozwiązania Sejmu i Senatu) rozporządzeń z mocą ustawy w zakresie ustawodawstwa państwowego. Rozporządzenia Prezydenta nie mogą jednak dotyczyć zmiany konstytucji i spraw przewidzianych w art. 3. ust. 4. art. 4, 5, 6, 8, 49 ust. 2 ; 50 i 59 ustawy konstytucyjnej ani też ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu.

* Wyłącza się więc z pod prawa dekretowania (w czasie przerwy między dwiema kadencjami Sejmu

i Senatu): zmiany ustawy konstytucyjnej, zmiany co do ustroju samorządowego państwa, ustalenie budżetu, corocznego kontyngentu rekruta, zaciąganie pożyczek, zbywanie, zamianę lub obciążenie nieruchomości majątku państwowego, ustanowienie ceł i monopolów, nakładanie nowych podatków i opłat, określenie sposobu kontroli długów państwowych, zawieranie umów handlowych i celnych, wypowiedzenie wojny i zawieranie pokoju, zmianę ustawy o sposobie urzeczywistnienia konstytucyjnej odpowiedzialności ministrów i zmianę ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu.

Uzupełnienia art. 44. wprowadzone ustawą z dnia 2. sierpnia 1926 r. przewidują od dziś trzy rodzaje rozporządzeń: 1) rozporządzenia wykonawcze (znane dotychczas) 2) rozporządzenia z mocą ustawy, wydawane w czasie gdy Sejm i Senat są rozwiązane (do chwili zebrania nowego Sejmu) 3) rozporządzenia w mocą ustawy wydane na podstawie specjalnej ustawy upoważniającej.

Rozporządzenia z mocą ustawy są nowością, ponieważ przyznają władzy wykonawczej prawo swobodnego wykonywania władzy ustawodawczej w zastępstwie ciał ustawodawczych.

Art. 6. noweli z dnia 2. sierpnia 1926 r. uzupełnia art. 58 konstytucji następującem zdaniem:

„Wniosek żądający ustąpienia rady ministrów lub poszczególnych ministrów, nie może być poddany pod głosowanie na tem posiedzeniu, na którem został zgłoszony“.

Tem samem staje się konieczne osobne posiedzenie Sejmu w celu uchwalenia wniosku żądającego ustąpienia Rady ministrów. Natomiast nie pociąga

upadku Rady ministrów odrzucenie przez Sejm projektu budżetu. Dzieje się to za przykładem zagranicy, gdzie rzadko obala się rząd z powodu budżetu.

W końcu nadmienić należy, że zmiana brzmienia art. 58. ogranicza bardzo odpowiedzialność parlamentarną.

Ostatnie dwa artykuły (7 i 8) ustawy z dnia 2. sierpnia 1926 r. brzmią:

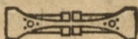
„Wykonanie niniejszej ustawy porucza się prezesowi Rady ministrów i wszystkim ministrom“.
i „Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia“.

Osobną ustawą z dnia 2. sierpnia 1926 r. zatwierdzono sprawę t. zw. pełnomocnictw Prezydenta Rzpltej. Ustawa ta (o upoważnieniu Prezydenta Rzpltej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy) składa się z 25 artykułów.

Artykuły te upoważniają Prezydenta Rzpltej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy w zakresie uzgodnienia ustaw obowiązujących z konstytucją i wykonywania jej postanowień, przewidujących wydawanie osobnych ustaw, reorganizację i uproszczenia administracji, uporządkowanie stanu prawnego, wymiaru sprawiedliwości, oraz świadczeń społecznych. Rozporządzenia Prezydenta nie mogą dotyczyć zmiany konstytucji, zmiany ustroju samorządowego państwa, ustalenia budżetu, zaciągania pożyczek, zamiany lub obciążenia nieruchomości majątku państwowego, ustanowienia ceł i monopolów, nakładania nowych podatków i opłat, określenia sposobu kontroli długów, zawierania umów handlowych i celnych, wypowiedzania wojny i zawierania pokoju, zmiany ustawy

o sposobie urzeczywistnienia konstytucyjnej odpowiedzialności ministrów, zmiany ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu, zmiany granic województw, ustaw językowych i szkolnych, ustawy antyalkoholowej oraz prawa małżeńskiego.

Ustawa o pełnomocnictwach obowiązuje do dnia ukonstytuowania się następnego Sejmu, a jej wykonanie porucza się prezesowi Rady ministrów i wszystkim ministrom.

KONSTYTUCJA

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Z DNIA 17. MARCA 1921 R.

W Imię Boga Wszechmogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3-go maja — dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekuistych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej, odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć — tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

ROZDZIAŁ I.

Rzeczpospolita.

Art. 1. Państwo polskie jest Rzeczpospolitą.

Art. 2. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do narodu. Organami narodu w za-

kresie ustawodawstwa są Sejm i Senat, w zakresie władzy wykonawczej — Prezydent Rzeczypospolitej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami, w zakresie wymiaru sprawiedliwości — niezawisłe Sady.

ROZDZIAŁ II.

Władza Ustawodawcza.

Art. 3. Zakres ustawodawstwa państwowego obejmuje stanowienie wszelkich praw publicznych i prywatnych i sposobu ich wykonania.

Niema ustawy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób, regulaminowo ustalony.

Ustawa, uchwalona przez Sejm, zyskuje moc obowiązującą w czasie, przez nią samą określonym.

Rzplta Polska, opierając swój ustrój na zasadzie szerokiego samorządu terytorjalnego, przekaże przedstawicielstwom samorządu właściwy zakres ustawodawstwa. zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstwa, który zostanie bliżej określony ustawami państwowymi.

Rozporządzenia władzy, z których wynikają prawa lub obowiązki obywateli, mają moc obowiązującą tylko wtedy, gdy zostały wydane z upoważnienia ustawy i z powołaniem się na nią.

Art. 4. Ustawa państwowa ustala corocznie budżet państwa na rok następny budżetowy, (nowela z r. 1926.)

Art. 5. Ustalenie stanu liczebnego wojska i zezwalanie na coroczny pobór rekruta może nastąpić jedynie w drodze ustawodawczej.

Art. 6. Zaciągnięcie pożyczki państwowej, zbycie, zamiana i obciążenie nieruchomości państwo-

wego, nałożenie podatków i opłat publicznych, ustanowienie cel i monopolów, ustalenie systemu monetarnego, jakoteż przyjęcie gwarancji finansowej przez państwo—może nastąpić tylko na mocy ustawy.

Art. 7. Rząd przedstawi corocznie zamknięcie rachunków państwowych do parlamentarnego zatwierdzenia.

Art. 8. Sposób wykonania parlamentarnej kontroli nad długami państwa określi oddzielna ustawa.

Art. 9. Do kontroli całej administracji państwowej pod względem finansowym, badania zamknięć rachunków państwa, przedkładania corocznie Sejmowi wniosku o udzielenie lub odmówienie rządowi absolutorjum—jest powołana Najwyższa Izba Kontroli, oparta na zasadzie kolegialności i niezależności sędziowskiej członków jej kolegium, usuwalnych tylko uchwałą Sejmu, większością $\frac{3}{5}$ głosujących. Organizację Najwyższej Izby Kontroli i sposób jej działania określi szczegółowo osobna ustawa.

Prezes Najwyższej Izby Kontroli zajmuje stanowisko równorzędne ministrowi, nie wchodzi jednak w skład Rady ministrów, a jest za sprawowanie swego urzędu i za podległych mu urzędników odpowiedzialny bezpośrednio przed Sejmem.

Art. 10. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Rządowi i Sejmowi. Wnioski i projekty ustaw, pociągające za sobą wydatki ze Skarbu Państwa, muszą podawać sposób ich zużycia i pokrycia.

Art. 11. Sejm składa się z posłów wybranych na lat pięć, licząc od dnia otwarcia Sejmu, w głosowaniu powszechnym, tajnym, bezpośrednim, równym i stosunkowym.

Art. 12. Prawo wybierania ma każdy obywatel

polski bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 21, używa w pełni praw cywilnych i zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od przedednia ogłoszenia wyborów w Dzienniku Ustaw. Prawo głosowania może być wykonywane tylko osobiście. Wojskowi w służbie czynnej nie mają prawa głosowania.

Art. 13. Prawo wybieralności ma każdy obywatel mający prawo wybierania do Sejmu, nie wyjmując wojskowych w służbie czynnej, niezależnie od miejsca zamieszkania, o ile ukończył lat 25.

Art. 14. Nie mogą korzystać z prawa wyborczego obywatele, skazani za przestępstwa, które określi ordynacja wyborcza, jako pociągające za sobą czasową lub stałą utratę prawa wybierania, wybieralności a także piastowania mandatu poselskiego.

Art. 15. Państwowi urzędnicy administracyjni, skarbowi i sądowi nie mogą być wybierani w tych okręgach, w których pełnią swą służbę. Przepis ten nie dotyczy urzędników, pełniących swą służbę przy władzach centralnych.

Art. 16. Pracownicy państwowi i samorządowi, z chwilą wyboru na posła otrzymują urlop.

Przepis ten nie dotyczy ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni.

Lata, spędzone na wykonywaniu mandatu poselskiego liczą się do lat służby.

Art. 17. Poseł, powołany do płatnej służby państwowej, traci mandat; przepis ten nie dotyczy powołania na stanowisko ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni.

Art. 18. Ordynacja wyborcza określi sposób wyboru posłów sejmowych.

Art. 19. Sejm sprawdza ważność wyborów nie zaprotestowanych, o ważności wyborów zaprotestowanych rozstrzyga Sąd najwyższy.

Art. 20. Posłowie są przedstawicielami całego narodu i nie są krępowani żadnymi instrukcjami wyborców.

Posłowie składają na ręce marszałka wobec izby następujące ślubowanie:

„Ślubuję uroczyście, jako poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, wedle najlepszego mego rozumienia i zgodnie z sumieniem, rzetelnie pracować wyłącznie dla dobra Państwa Polskiego, jako całości“.

Art. 21. Posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoją działalność w Sejmie lub poza Sejmem, wchodzącą w zakres wykonania mandatu poselskiego, ani w czasie trwania mandatu ani po jego wygaśnięciu. Za przemówienia i odezwania się, tudzież manifestacje w Sejmie, posłowie odpowiadają tylko przed Sejmem. Za naruszenie praw osoby trzeciej mogą być pociągnięci do odpowiedzialności sądowej, o ile władza sądowa uzyska na to zezwolenie Sejmu.

Postępowanie karno-sądowe, karno-administracyjne lub dyscyplinarne, wdrożone przeciw posłowi przed uzyskaniem mandatu poselskiego, ulegnie na żądanie Sejmu zawieszeniu aż do wygaśnięcia mandatu.

Bieg przedawnienia przeciw posłowi w postępowaniu karnem ulega przerwie na czas trwania mandatu poselskiego.

Przez czas trwania mandatu, posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karno-sądowej, karno-administracyjnej i dyscyplinarnej, ani pozbawieni wolności, bez zezwolenia Sejmu. W wypadku

schwywania posła na gorącym uczynku zbrodni pospolitej, jeżeli jego przytrzymanie jest niezbędne dla zabezpieczenia wymiaru sprawiedliwości, względnie dla unieszkodliwienia skutków przestępstwa, władza sądowa ma obowiązek bezzwłocznego zawiadomienia o tem marszałka Sejmu, dla uzyskania zezwolenia Sejmu na areszt i dalsze postępowanie karne. Na żądanie marszałka, przytrzymany musi być niezwłocznie uwolniony.

Art. 22. Poseł nie może na swoje, ani na obce imię kupować lub uzyskiwać dzierżaw dóbr państwowych, przyjmować dostaw publicznych i robót rządowych, ani otrzymywać od rządu koncesji lub innych korzyści osobistych.

Poseł nie może również otrzymać od Rządu żadnych odznaczeń, z wyjątkiem wojskowych.

„W razie naruszenia tych postanowień, stwierdzonego na żądanie marszałka sejmu lub najwyższej izby kontroli przez sąd najwyższy, poseł traci mandat poselski oraz korzyści osobiste, od rządu otrzymane. Osobna ustawa określi szczegóły postępowania sądowego“. (Now. z r. 1926.)

Art. 23. Poseł nie może być redaktorem odpowiedzialnym.

Art. 24. Posłowie otrzymują diety w wysokości, regulaminem określonej i mają prawo bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacji dla podróży po całym obszarze Rzeczypospolitej.

Art. 25. Prezydent Rzpltej zwołuje, otwiera, odracza i zamyka Sejm i Senat.

Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie najpóźniej w październiku na sesję zwyczajną. (Now. z r. 1926).

Prezydent Rzpltej może zwołać Sejm w każdym czasie na sesję nadzwyczajną wedle własnego uznania, a winien to uczynić na żądanie $\frac{1}{3}$ ogółu posłów w ciągu dwóch tygodni.

Inne wypadki zebrania się Sejmu na sesję nadzwyczajną określa Konstytucja.

Odroczenie wymaga zgody Sejmu, jeżeli ma być w ciągu tej samej sesji zwyczajnej powtórzone, lub jeżeli przerwa ma trwać dłużej niż 30 dni.

(Now. z r. 1926.) Rząd składa Sejmowi na sesji projekt budżetu wraz z załącznikami (art. 4) nie później niż na 5 miesięcy przed rozpoczęciem następnego roku budżetowego. Od chwili złożenia Sejmowi projektu budżetu sesja sejmowa nie może być zamknięta, dopóki nie upłyną terminy, przewidziane w niniejszym artykule.

Jeżeli Sejm najdalej w ciągu 3 i pół miesięcy od dnia złożenia przez rząd projektu budżetu, nie uchwali, Senat przystępuje do rozważenia złożonego projektu.

Jeżeli Senat w ciągu 30 dni nie prześle Sejmowi swojej uchwały w przedmiocie budżetu wraz z przyjętymi zmianami, uważa się, że przeciw projektowi zarzutów nie podnosi (art. 35 ust. 1).

Jeżeli Sejm w ciągu 15 dni po otrzymaniu budżetu z przyjętymi przez Senat zmianami ponownej uchwały nie poweźmie (art. 35 ust. 3), uważa się poprawki Senatu za przyjęte.

Prezydent Rzeczypospolitej ogłasza budżet jako ustawę w brzmieniu :

a) przyjętem przez uchwałą Sejmu, jeżeli Sejm i Senat budżet w ustalonych terminach rozpatrzyły i Sejm bądź przyjął, bądź odrzucił poprawki Senatu (art. 35 ust. 3);

b) przyjętem przez Sejm, albo przez Senat, jeżeli tylko Sejm, względnie Senat uchwalił budżet w oznaczonym terminie;

c) projektu rządowego, jeżeli ani Sejm, ani Senat w oznaczonych terminach uchwalił co do całości budżetu nie powzięły.

Postanowienie, zawarte w ustępie poprzednim artykułu niniejszego, nie ma zastosowania, jeżeli Sejm odrzuci w całości przedłożony przez rząd projekt budżetu.

Jeżeli Sejm jest rozwiązany, a budżet na dany rok budżetowy lub przynajmniej prowizorium budżetowe na czas aż do zebrania się nowego Sejmu nie jest uchwalone, rząd ma prawo czynić wydatki i pobierać dochody w granicach zeszłorocznego budżetu aż do uchwalenia przez Sejm i Senat prowizorium budżetowego, które rząd obowiązany jest złożyć Sejmowi na pierwszym posiedzeniu po wyborach.

Jeżeli Sejm jest rozwiązany, a ustawa zezwalająca na pobór rekruta nie jest uchwalona, rząd ma prawo zarządzić pobór rekruta w granicach zeszłorocznych, przez Sejm uchwalonego kontyngentu. (Now. z r. 1926).

Art. 26. (now. z r. 1926) „Prezydent Rzpltej rozwiązuje Sejm i Senat po upływie czasu, na który zostały wybrane (art. 11.)

Prezydent Rzpltej może rozwiązać Sejm i Senat przed upływem czasu, na który zostały wybrane. na wniosek rady ministrów umotywowanem orędziem, jednakże tylko raz jeden z tego samego powodu.

Wybory odbędą się w przeciągu 90 dni od dnia rozwiązania; termin ich będzie oznaczony bądź w orędziu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu i Senatu, bądź w uchwale Sejmu lub Senatu“. (Now. z r. 1926.)

Art. 27. Posłowie wykonywują swe prawa i obowiązki poselskie osobiście.

Art. 28. Sejm wybiera ze swego grona marszałka jego zastępców, sekretarzy i komisje.

Mandaty marszałka i jego zastępców trwają po rozwiązaniu Sejmu aż do ukonstytuowania się nowego Sejmu.

Art. 29. Sposób i porządek obrad sejmowych, rodzaj i ilość komisji, liczbę wicemarszałków i sekretarzy, prawa i obowiązki marszałka — określa regulamin sejmowy.

Marszałek mianuje urzędników sejmowych, za których działania odpowiada przed Sejmem.

Art. 30. Posiedzenia Sejmu są jawne. Na wniosek marszałka, przedstawiciela rządu lub 30 posłów może Sejm uchwalić tajność posiedzenia.

Art. 31. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdanie z jawnego posiedzenia Sejmu i komisji sejmowej.

Art. 32. Do prawomocności uchwał potrzebna jest zwykła większość głosów, przy obecności conajmniej jednej trzeciej części ogółu ustawowej liczby posłów, o ile inne przepisy konstytucji nie zawierają odmiennych postanowień.

Art. 33. Posłowie mają prawo zwracać się z interpelacjami do Rządu bądź do poszczególnych ministrów, w sposób regulaminem przepisany. Minister ma obowiązek udzielić odpowiedzi ustnie lub pismnie w terminie nie dłuższym, niż 6 tygodni, albo w umotywowanem oświadczeniu usprawiedliwić brak rzeczowej odpowiedzi. Na żądanie interpelantów, odpowiedź musi być Sejmowi zakomunikowana. Sejm może odpowiedź rządu uczynić przedmiotem dyskusji i uchwały.

Art. 34. Sejm może wyłaniać i naznaczać dla zbadania poszczególnych spraw nadzwyczajne komisje, z prawem przesłuchiwania stron interesowanych oraz wzywania świadków i rzeczoznawców, Zakres działania i uprawnień tych komisji uchwała Sejm.

Art. 35. Każdy projekt ustawy, przez Sejm uchwalony, będzie przekazany Senatowi do rozpoznania. Jeżeli Senat nie podniesie w ciągu 30 dni od dnia doręczenia mu uchwalonego projektu ustawy żadnych przeciwko niemu zarzutów, prezydent Rzpltej zarządzi ogłoszenie ustawy. Na wniosek Senatu, prezydent Rzpltej może zarządzić ogłoszenie ustawy przed upływem 30 dni.

Jeżeli Senat postanowi projekt, uchwalony przez Sejm, zmienić lub odrzucić, powinien zapowiedzieć to Sejmowi w ciągu powyższych 30 dni, a najdalej w ciągu następnych 30 dni zwrócić Sejmowi z proponowanymi zmianami.

Jeżeli Sejm zmiany, przez Senat proponowane, uchwali zwykłą większością, albo odrzuci większością 11/20 głosujących, prezydent Rzpltej zarządzi ogłoszenie ustawy w brzmieniu, ustalonem ponowną uchwałą Sejmu.

Art. 36. Senat składa się z członków:

1) Wybranych przez poszczególne województwa w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem. Każde województwo stanowi jeden okrąg wyborczy, przyczem w stosunku do liczby mandatów sejmowych na ilość mieszkańców, liczba mandatów do Senatu wynosi 1/4 część. Prawo wybierania do Senatu ma każdy wyborca do Sejmu, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 30 i w dniu tym zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od roku; nie tracą jednak prawa wyborcze-

go świeżo osiedli koloniści, którzy opuścili poprzednie miejsce zamieszkania, korzystając z reformy rolnej; również nie tracą tego prawa robotnicy, którzy zmienili miejsce pobytu w skutek zmiany miejsca pracy, oraz urzędnicy państwowi, przeniesieni służbowo. Prawo wybieralności ma każdy obywatel, posiadający prawo wybierania do Senatu, nie wyłączając wojskowych w służbie czynnej, o ile z dniem ogłoszenia wyborów ukończył lat 40.

Kadencja Senatu rozpoczyna się i kończy z kadencją sejmową.

Nikt nie może być jednocześnie członkiem Sejmu i Senatu.

Art. 37. Postanowienia artykułów 14. 15. 16. 17. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 27. 28. 29. 30. 31. 32. i 33. stosują się odpowiednio także do Senatu, względnie jego członków.

Art. 38. Żadna ustawa nie może stać w sprzeczności z niniejszą konstytucją, ani naruszać jej postanowień.

ROZDZIAŁ III.

Władza wykonawcza.

Art. 39. Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedem bezwzględną większością głosów Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe. Zgromadzenie Narodowe zwołuje prezydent Rzeczypospolitej w ostatnim kwartale siedmioletnia swego urzędowania.

Jeżeli zwołanie nie nastąpi na 30 dni przed upływem siedmioletnia, Sejm i Senat łączy się z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe na zaproszenie marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem.

Art. 40. Jeżeli prezydent Rzeczypospolitej nie może sprawować urzędu, oraz w razie opróżnienia urzędu prezydenta Rzeczypospolitej wskutek śmierci, zrzeczenia się lub innej przyczyny, zastępuje go marszałek Sejmu.

Art. 41. W razie opróżnienia urzędu prezydenta Rzeczypospolitej, Sejm i Senat łączą się natychmiast na zaproszenie marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem, z samego prawa, w Zgromadzenie Narodowe, celem wyboru prezydenta.

Gdyby Sejm był rozwiązany w chwili, gdy urząd prezydenta Rzeczypospolitej jest opróżniony, marszałek Sejmu zarządzi niezwłocznie nowe wybory Sejmu i Senatu.

Art. 42. Jeżeli prezydent Rzeczypospolitej przez trzy miesiące nie sprawuje urzędu, marszałek zwoła niezwłocznie Sejm i podda jego uchwale, czy urząd prezydenta Rzpltej należy uznać za opróżniony.

Uchwała, uznająca urząd za opróżniony, zapada większością $\frac{3}{5}$ głosów, w obecności przynajmniej połowy ustawowej, t. j. ordynacją wyborczą ustalonej liczby posłów.

Art. 43. Prezydent Rzpltej sprawuje władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych im urzędników.

Każdy urzędnik Rzeczypospolitej musi podlegać ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem.

Nominacje urzędników kancelarji cywilnej prezydenta Rzeczypospolitej kontrasygnuje prezes Rady Ministrów i jest za ich działania odpowiedzialny przed Sejmem.

Art. 44. Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje

ustawy wraz z odpowiednimi ministrami i zarządza ogłoszenie ich w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej.

Prezydent Rzeczypospolitej ma prawo, celem wykonania ustaw i z powołaniem się na upoważnienie ustawowe, wydawać rozporządzenia wykonawcze, zarządzenia, rozkazy i zakazy i przeprowadzenia ich użyciem przymusu zapewnić.

Takież prawo, w swoim zakresie działania, mają ministrowie i władze im podległe.

Każdy akt rządowy prezydenta Rzeczypospolitej wymaga dla swej ważności podpisu prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra, który przez podpisanie aktu biorą zań odpowiedzialność.

(Now. z r. 1926). Prezydent Rzeczypospolitej ma prawo, w czasie, gdy Sejm i Senat są rozwiązane, aż do chwili ponownego zebrania się sejmu (art. 25), wydawać w razie nagłej konieczności państwowej rozporządzenia z mocą ustawy w zakresie ustawodawstwa państwowego. Rozporządzenia te nie mogą jednak dotyczyć zmiany konstytucji i spraw przewidzianych w art. 3. ust. 4; art. 4, 5, 6, 8, 49 ust. 2; 50 i 59 ustawy konstytucyjnej, ani też ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu.

Ustawa może upoważnić Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy, w czasie i w zakresie, przez tę ustawę wskazanych, jednakże z wyjątkiem zmiany konstytucji.

Rozporządzenia, przewidziane w dwóch poprzednich ustępach, będą wydawane z powołaniem się na postanowienie konstytucji, zawarte w tych ustępach, na wniosek Rady Ministrów i podpisane przez Prezydenta Rzeczypospolitej prezesa rady ministrów i wszystkich ministrów, oraz ogłoszone w „Dzienniku Ustaw“.

Rozporządzenia te tracą moc obowiązującą, jeżeli nie zostaną złożone sejmowi w ciągu dni 14 po najbliższem posiedzeniu Sejmu lub jeżeli po złożeniu ich Sejmowi zostaną przez Sejm uchylone“.

Art. 45. Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje prezesa Rady Ministrów, na jego wniosek mianuje i odwołuje ministrów, a na wniosek Rady Ministrów obsadza urzędy cywilne i wojskowe, zastrzeżone w ustawach.

Art. 46. Prezydent Rzeczypospolitej jest zarazem najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych państwa, nie może jednak sprawować naczelnego dowództwa w czasie wojny.

Naczelnego wodza sił zbrojnych państwa, na wypadek wojny, mianuje prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez, ministerstwo spraw wojskowych, który za akty związane z dowództwem w czasie wojny, jak i za wszelkie sprawy kierownictwa wojskowego, odpowiada przed Sejmem.

Art. 47. Prawo darowania i złagodzenia kary, oraz darowanie skutków zasądzenia karno-sądowego w poszczególnych wypadkach, przysługuje prezydentowi Rzeczypospolitej.

Prezydent nie może stosować tego prawa do ministrów, zasądzonych na skutek postawienia ich w stan oskarżenia przez Sejm.

Amnestja może być udzielona tylko w drodze ustawodawczej.

Art. 48. Prezydent Rzeczypospolitej reprezentuje państwo na zewnątrz, przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych państw obcych i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych państwa polskiego do państw obcych.

Art. 49. Prezydent Rzeczypospolitej zawiera umowy z innemi państwami i podaje je do wiadomości Sejmu.

Umowy handlowe i celne oraz umowy, które stale obciążają pod względem finansowym państwo, albo zawierają przepisy prawne, obowiązujące obywateli albo też wprowadzają zmianę granic państwa, a także przymierza—wymagają zgody Sejmu.

Art. 50. Prezydent Rzeczypospolitej może wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój tylko za uprzednią zgodą Sejmu.

Art. 51. Za czynności urzędowe prezydent Rzeczypospolitej nie jest odpowiedzialny ani parlamentarnie ani cywilnie.

Za zdradę kraju, pogwałcenie konstytucji lub przestępstwa karne — prezydent Rzeczypospolitej może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przez Sejm uchwałą, powziętą większością $\frac{3}{5}$ głosów, przy obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów. Sprawę rozpatruje i wyrok wydaje Trybunał Stanu według postanowień osobnej ustawy. Z chwilą postanowienia w stan oskarżenia przed trybunałem stanu prezydent Rzeczypospolitej jest zawieszony w urzędowaniu.

Art. 52. Prezydent Rzeczypospolitej otrzymuje uposażenie według przepisów osobnej ustawy.

Art. 53. Prezydent Rzeczypospolitej nie może piastować żadnego innego urzędu, ani należeć do składu Sejmu i Senatu.

Art. 54. Przed objęciem urzędu, prezydent Rzeczypospolitej składa przysięgę w Zgromadzeniu narodowem następującej treści:

„Przysięgam Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu, i ślubuję Tobie Narodzie Polski,

na urzędzie prezydenta Rzeczypospolitej przede-
wszystkiem Ustawy Konstytucyjnej święcie prze-
strzegać i bronić, dobru powszechnemu Narodowi ze
wszystkich sił wiernie służyć, wszelkie zło i nie-
bezpieczeństwo od Państwa czujnie odwracać; go-
dności imienia polskiego strzedz niezachwianie;
sprawiedliwość względem wszystkich bez różnicy
obywateli za pierwszą sobie mieć cnotę; obowiązkom
urzędu i służby poświęcić się niepodzielnie. Tak mi
dopomóż Bóg i Święta Syna Jego Męka. Amen“.

Art. 55. Ministrowie tworzą radę ministrów pod
przewodnictwem prezesa rady ministrów.

Art. 56. Rada ministrów ponosi solidarną odpo-
wiedzialność konstytucyjną i parlamentarną za ogólny
kierunek działalności rządu.

Pozatem ponoszą ją ministrowie oddzielnie,
każdy w swoim zakresie, za działalność w urzędzie,
a to zarówno za zgodność tej działalności z kon-
stytucją i innemi ustawami państwa, za działanie
podległych organów jak i za kierunek swej polityki.

Art. 57. W tymże samym zakresie obowiązuje
ministrów solidarna i indywidualna odpowiedzialność
za akta rządowe prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 58. Do odpowiedzialności parlamentarnej
pociąga ministrów Sejm zwyczajną większością. Rada
Ministrów i każdy minister z osobna ustępują na
żądanie Sejmu.

(Now. z r. 1926.) Wniosek żądający ustąpienia
rady ministrów lub poszczególnych ministrów nie
może być oddany pod głosowanie na tem posiedze-
niu, na którem został zgłoszony.

Art. 59. Konstytucyjną odpowiedzialność mini-
strów i sposób jej urzeczywistnienia określi osobna
ustawa.

Uchwała stawiająca ministra w stan oskarżenia, musi być powzięta w obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów większością $\frac{3}{5}$ oddanych głosów.

Rozpoznanie spraw i wydanie wyroku należy do Trybunału Stanu. Minister nie może uchylić się od odpowiedzialności konstytucyjnej przez zrzeczenie się urzędu. Z chwilą postawienia w stan oskarżenia, minister jest zawieszony w urzędowaniu.

Art. 60. Ministrowie i delegowani przez nich urzędnicy mają prawo brać udział w posiedzeniach sejmowych i przemawiać poza kolejną mowców, zapisanych do głosu; w głosowaniach mogą brać udział, o ile są posłami.

Art. 61. Ministrowie nie mogą piastować żadnego innego urzędu, ani uczestniczyć w zarządzie i władzach kontrolujących towarzystw i instytucji, na zysk obliczonych.

Art 62. Jeżeli urząd ministra sprawuje tymczasowy kierownik ministerjum, odnoszą się do niego wszelkie przepisy o urzędzie ministra.

Prezes Rady Ministrów w razie potrzeby porucza swoje zastępstwo jednemu z ministrów.

Art. 63. Liczbę, zakres działania i wzajemny stosunek ministrów, jak również kompetencję Rady Ministrów określi osobna ustawa.

Art. 64. Trybunał Stanu składa się z pierwszego prezesa sądu najwyższego, jako przewodniczącego, oraz dwunastu członków, których wybierają z poza swego grona: ośmiu Sejm i czterech Senat.

Członkami Trybunału Stanu mogą być wybrane osoby, nie piastujące żadnego urzędu państwowego i używające pełni praw obywatelskich.

Wyboru członków Trybunału Stanu dokonywują

Sejm i Senat natychmiast po ukonstytuowaniu się na cały okres kadencji sejmowej.

Art. 65. Dla celów administracyjnych Państwo Polskie podzielone będzie w drodze ustawodawczej na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie, które będą równocześnie jednostkami samorządu terytorjalnego.

Jednostki samorządowe mogą się łączyć w związki dla przeprowadzenia zadań, wchodzących w zakres samorządu.

Związki takie mogą otrzymywać charakter publiczno-prawny tylko na podstawie osobnej ustawy.

Art. 66. W organizacji administracji państwowej przeprowadzona będzie zasada dekoncentracji, przy możliwem zespoleniu organów administracji państwowej w poszczególnych jednostkach terytorjalnych — w jednym urzędzie pod jednym zwierzchnikiem oraz zasada udziału obywateli, powołanych drogą wyborów w wykonaniu zadań tych urzędów w granicach, określonych ustawami.

Art. 67. Prawo stanowienia w sprawach, należących do zakresu działania samorządu, przysługuje radom obieralnym. Czynności wykonawcze samorządu wojewódzkiego i powiatowego należą do organów, utworzonych na zasadzie zespolenia kolegów, obieranych przez ciała reprezentacyjne, z przedstawicielami państwowych władz administracyjnych i pod ich przewodnictwem.

Art. 68. Obok samorządu terytorjalnego, osobna ustawa powoła samorząd gospodarczy dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, a mianowicie: Izby rolnicze, handlowe, przemysłowe, rzemieślnicze, pracy najemnej i inne, połączone w Naczelną Izbę Gospodarczą Rzeczypospolitej, których współpracę

z władzami państwowemi w kierowaniu życiem gospodarczem i w zakresie zamierzeń ustawodawczych określa ustawy.

Art. 69. Źródła dochodowe Państwa i samorządu będą ustawami ściśle rozgraniczone.

Art. 70. Państwo będzie sprawowało nadzór nad działalnością samorządu przez wydziały samorządu wyższego stopnia; nadzór ten mogą jednak ustawy przekazać częściowo sądownictwu administracyjnemu.

Wypadki, w których uchwały organów samorządu wymagać będą wyjątkowo zatwierdzenia przez organa samorządu wyższego stopnia lub przez ministerja będą określone ustawami.

Art. 71. Odwołanie od orzeczeń organów, zarówno rządowych jak i samorządowych, dopuszczone będzie tylko do jednej wyższej instancji, o ile ustawy nie przewidują w tym względzie wyjątków.

Art. 72. Ustawy przeprowadzą zasadę, iż od karnych orzeczeń władz administracyjnych, zapadłych w pierwszej instancji, będzie przysługiwało stronom prawo odwołania się do właściwego sądu.

Art. 73. Do orzekania o legalności aktów administracyjnych w zakresie administracji tak rządowej jak i samorządowej, powoła osobna ustawa sądownictwo administracyjne, oparte w swej organizacji na współdziałaniu czynnika obywatelskiego i sędziowskiego z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele.

ROZDZIAŁ IV.

Sądownictwo.

Art. 74. Sądy wymierzają sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 75. Organizacja, zakres i sposób działania wszelkich sądów będą określone w drodze ustawodawczej.

Art. 76. Sędziów mianuje prezydent Rzpltej, o ile ustawa nie zawiera innego postanowienia, jednakże sędziowie pokoju z reguły wybierani są przez ludność.

Urząd sędziowski może objąć tylko osoba, odpowiadająca warunkom, przez prawo wymagany.

Art. 77. Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawiśli i podlegają tylko ustawom.

Orzeczenia sądowe nie mogą być zmienione, ani przez władzę ustawodawczą ani przez władzę wykonawczą.

Art. 78. Sędzia może być złożony z urzędu, zawieszony w urzędowaniu, przeniesiony na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku wbrew swojej woli jedynie mocą orzeczenia sądowego i tylko w wypadkach, w ustawie przewidzianych.

Przepis ten nie dotyczy wypadku, gdy przeniesienie sędziego na inne miejsce lub w stan spoczynku jest wywołane zmianą w organizacji sądów, postanowioną w drodze ustawy.

Art. 79. Sędziowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karnej ani pozbawiani wolności bez uprzedniej zgody wskazanego przez ustawę sądu, o ile nie są schwytani na gorącym uczynku, lecz i w tym wypadku może sąd zażądać niezwłocznie uwolnienia aresztowanego.

Art. 80. Odrębne stanowisko sędziów, ich prawa i obowiązki oraz uposażenie określi osobna ustawa.

Art. 81. Sądy nie mają prawa badania ważności ustaw, należycie ogłoszonych.

Art. 82. Rozprawy przed sądem orzekającym, zarówno w sprawach cywilnych jak karnych, są jawne, o ile ustawy w tym względzie nie przewidują wyjątku.

Art. 83. Do orzekania o zbrodniach, zagrożonych cięższymi karami, i o przestępstwach politycznych będą powołane sądy przysięgłych. Czyny, podlegające sądom przysięgłych, organizację tych sądów i tok postępowania—określą szczegółowe ustawy.

Art. 84. Ustanawia się Sąd Najwyższy dla spraw sądowych, cywilnych i karnych.

Art. 85. Organizację sądów wojskowych, ich właściwość, tok postępowania oraz prawa i obowiązki członków tych sądów—określą osobne ustawy.

Art. 86. Do rozstrzygania sporów o właściwość między władzami administracyjnymi a sądami będzie powołany, na mocy ustawy, osobny Trybunał Kompetencyjny.

ROZDZIAŁ V.

Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie.

Art. 87. Obywatel polski nie może być równocześnie obywatelem innego państwa.

Art. 88. Obywatelstwo polskie nabywa się:

a) przez urodzenie z rodziców, mających obywatelstwo polskie;

b) przez nadanie obywatelstwa ze strony powołanej władzy państwowej.

Inne postanowienia co do obywatelstwa polskiego, jego nabycia oraz utraty określają osobne ustawy.

Art. 89. Pierwszym obowiązkiem obywateli jest wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 90. Każdy obywatel ma obowiązek szanowania i przestrzegania Konstytucji Państwa i innych obowiązujących ustaw i rozporządzeń władz państwowych i samorządowych.

Art. 91. Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej. Rodzaj i sposób, porządek i czas trwania służby, zwolnienie od tego obowiązku oraz wszelkie świadczenia na cele wojskowe będą określone w drodze ustawodawczej.

Wszyscy obywatele mają obowiązek ponieść wszelkie ciężary i świadczenia publiczne, ustanowione na podstawie ustaw.

Art. 93. Wszyscy obywatele są obowiązani szanować władzę prawnitą i ułatwiać spełnienie jej zadań oraz sumiennie pełnić obowiązki publiczne, do jakich powoła ich naród lub właściwa władza.

Art. 94. Obywatele mają obowiązek wychowania swoich dzieci na obywateli Ojczyzny i zapewnienia im conajmniej początkowego wykształcenia.

Obowiązek ten określi bliżej osobna ustawa.

Art. 95. Rzplta Polska zapewnia na swoim obszarze pełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii.

Cudzoziemcy używają, pod warunkiem wzajemności, równych praw z obywatelami Państwa Polskiego oraz mają równe z nimi obowiązki, o ile ustawy wyraźnie nie wymagają obywatelstwa polskiego.

Art. 96. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne, na warunkach, prawem przepisanych.

Rzplta Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów

rodowych i innych, z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. Obywatelowi Rzpltej nie wolno przyjmować bez zezwolenia prezydenta Rzpltej tytułów, ani orderów cudzoziemskich.

Art. 97. Ograniczenia wolności osobistej zwłaszcza rewizja osobista i aresztowanie, dopuszczalne są tylko w wypadkach, prawem przepisanych, i w sposób, określony ustawami, na podstawie polecenia władz sądowych.

O ileby polecenie sądowe nie mogło być wydane natychmiast, powinno być doręczone najpóźniej w ciągu 48 godzin z podaniem przyczyn rewizji lub aresztowania.

Aresztowani, którym w przeciągu 48 godzin nie podano na piśmie z podpisem władz sądowych przyczyny aresztowania, odzyskują niezwłocznie wolność.

Ustawy określają środki przymusowe, przysługujące władzom administracyjnym dla przeprowadzenia ich zarządzeń.

Art. 98. Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega. Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w wypadkach, oznaczonych ustawami, wydanymi przed popełnieniem czynu karygodnego. Ściganie obywatela i wymierzenie kary jest dopuszczalne tylko na zasadzie obowiązującej ustawy. Kary, połączone z udręczeniami fizycznymi, są niedozwolone i nikt takim karom podlegać nie może.

Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty.

Art. 99. Rzplta Polska uznaje wszelką własność, czy to osobistą poszczególnych obywateli, czy to zbiorową związków obywateli, instytucji, ciał samorządowych i wreszcie samego państwa, jako jedną z

najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego, oraz poręcza wszystkim mieszkańcom, instytucjom i społecznościom ochronę ich mienia, a dopuszcza tylko w wypadkach, ustawą przewidzianych, zniesienie lub ograniczenie własności, czy to osobistej, czy to zbiorowej, ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem. Tylko ustawa może postanowić, jakie dobra i w jakim zakresie, ze względu na pożytek ogółu, mają stanowić wyłącznie własność państwa, oraz o ile prawa obywateli i ich prawnie uznanych związków do swobodnego użytkowania ziemi, wód, minerałów i innych skarbów przyrody— mogą ze względów publicznych doznać ograniczenia.

Ziemia, jako jeden z najważniejszych czynników bytu narodu i Państwa, nie może być przedmiotem nieograniczonego obrotu. Ustawy określają przysługujące państwu prawo przymusowego wykupu ziemi, oraz regulowania obrotu ziemią, przy uwzględnieniu zasady, że ustrój rolny Rzpltej Polskiej ma się opierać na zdolnych do prawidłowej wytwórczości i stanowiących osobistą własność gospodarstwach rolnych.

Art. 100. Mieszkanie obywatela jest nietykalne. Naruszenie tego prawa przez wejście do mieszkania, rewizję domową i zajęcie papierów lub ruchomości, poza koniecznością wykonania zarządzeń administracyjnych, opartych na wyraźnem upoważnieniu ustawowem, może nastąpić tylko na polecenie władz sądowych, w sposób i wypadkach, ustawą przepisanych.

Art. 101. Każdy obywatel ma wolność obrania sobie na obszarze państwa miejsca zamieszkania i pobytu, przesiedlania się i wychodźstwa, niemniej wolność wyboru zajęcia i zarobkowania oraz przenoszenia swej własności.

Ograniczenie tych praw może wprowadzić tylko ustawa.

Art. 102. Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej, pozostawać ma pod szczególną ochroną państwa.

Każdy obywatel ma prawo do opieki Państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku i niedołęstwa—do ubezpieczenia społecznego, które ustali osobna ustawa.

Państwo ma obowiązek udostępnienia także opieki moralnej i pociechy religijnej obywatelom, którymi się bezpośrednio opiekuje w zakładach publicznych, jak: zakłady wychowawcze, koszary, szpitale, więzienia, przytulki.

Art. 103. Dzieci bez dostatecznej opieki rodzicielskiej, zaniedbane pod względem wychowawczym—mają prawo do opieki i pomocy Państwa w zakresie oznaczonym ustawą.

Odjęcie rodzicom władzy nad dzieckiem, może nastąpić tylko w drodze orzeczenia sądowego.

Osobne ustawy normują opiekę macierzyństwa.

Praca zarobkowa dzieci niżej lat 15, praca nocna kobiet i robotników młodocianych w gałęziach przemysłu, szkodliwych dla ich zdrowia, jest zakazane.

Art. 104. Każdy obywatel ma prawo swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań, o ile przez to nie narusza przepisów prawa.

Art. 105. Poręcza się wolność prasy. Nie może być wprowadzona cenzura, ani system koncesyjny na wydanie druków. Nie może być odjęty dziennikom i drukom krajowym debit pocztowy, ani ograniczone ich rozpowszechnienie na obszarze Rzpltej.

Ustawa osobna określi odpowiedzialność za nadużycie tej wolności.

Art. 106. Tajemnica listów i innej korespondencji może być naruszona tylko w wypadkach, prawem przewidzianych.

Art. 107. Obywatele mają prawo wnosić pojedynczo lub zbiorowo petycje do wszelkich ciał reprezentacyjnych i władz publicznych, państwowych i samorządowych.

Art. 108. Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzenia się i zawiązywania stowarzyszeń i związków. Wykonanie tych praw określają ustawy.

Art. 109. Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.

Osobne ustawy państwowe zabezpieczą mniejszościom w Państwie Polskiem pełny i swobodny rozwój ich właściwości narodowościowych przy pomocy autonomicznych związków mniejszości o charakterze publiczno-prawnym, w obrębie związków samorządu powszechnego.

Państwo będzie miało w stosunku do ich działalności prawo kontroli oraz uzupełnienia, w razie potrzeby, ich środków finansowych.

Art. 110. Obywatele polscy, należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religii.

Art. 111. Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań

religijnych ograniczony w prawach przysługujących innym obywatelom.

Wszyscy mieszkańcy państwa polskiego mają prawo wolnego wyznawania zarówno publicznie, jak prywatnie swej wiary i wykonywania przepisów swej religji lub obrządku, o ile to nie sprzeciwia się porządkowi publicznemu, ani obyczajności publicznej.

Art. 112. Wolności wyznania nie wolno używać w sposób przeciwny ustawom. Nikt nie może uchylać się od spełnienia obowiązków publicznych z powodu swoich wierzeń religijnych. Nikt nie może być zmuszony do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych, o ile nie podlega władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej.

Art. 113. Każdy związek religijny, uznany przez państwo, ma prawo urządzić zbiorowe i publiczne nabożeństwa, może samodzielnie prowadzić swe sprawy wewnętrzne, może posiadać i nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, zarządzać nim i rozporządzać, pozostaje w posiadaniu i używaniu swoich fundacji i funduszków, tudzież zakładów dla celów wyznaniowych, naukowych i dobroczynnych. Żaden związek religijny jednak nie może stawać w sprzeczności z ustawami państwa.

Art. 114. Wyznanie rzymsko-katolickie, będące religją przeważającą większości narodu, zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród uprawnionych wyznań.

Kościół rzymsko-katolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek Państwa do Kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm.

Art. 115. Kościoły mniejszości religijnych i inne

prawnie uznane związki religijne rządzą się same własnymi ustawami, których uznania Państwo nie odmówi, o ile nie zawierają postanowień, sprzecznych z prawem.

Stosunek Państwa do tych kościołów i wyznań będzie ustalany w drodze ustawowej po porozumieniu się z ich prawnymi reprezentacjami.

Art. 116. Uznanie nowego lub dotychczas prawnie nieuznanego wyznania nie będzie odmówione związkom religijnym, których urządzenia, nauka i ustrój nie są przeciwne porządkowi publicznemu, ani obyczajności publicznej.

Art. 117. Badania naukowe i ogłaszania ich wyników są wolne. Każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i kierować niemi, skoro uczyni zadość warunkom, w ustawie przepisany, w zakresie kwalifikacji nauczycieli, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do Państwa.

Wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne, jak prywatne, podlegają nadzorowi władz państwowych w zakresie, przez ustawy określonym.

Art. 118. W zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkowa dla wszystkich obywateli państwa. Czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określi ustawa.

Art. 119. Nauka w szkołach państwowych i samorządowych jest bezpłatna.

Państwo zapewni uczniom wyjątkowo zdolnym, a niezamożnym, stypendja na utrzymanie w zakładach średnich i wyższych.

Art. 120. W każdym zakładzie naukowym, któ-

rego program obejmuje kształcenie młodzieży poniżej lat 18, utrzymywanym w całości lub w części przez państwo lub ciała samorządowe, jest nauka religii dla wszystkich uczniów obowiązkową. Kierownictwo i nadzór nauki religii w szkołach należy do właściwego związku religijnego z zastrzeżeniem naczelnego prawa nadzoru dla państwowych władz szkolnych.

Art. 121. Każdy obywatel ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaką mu wyrządziły organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby. Odpowiedzialnem za szkodę jest państwo solidarnie z winnymi organami; wniesienie skargi przeciw państwu i przeciw urzędnikom nie jest zależne od zezwolenia władzy publicznej. Tak samo odpowiedzialne są gminy i inne ciała samorządowe oraz organy tychże.

Przeprowadzenie tej zasady określają osobne ustawy.

Art. 122. Postanowienia o prawach obywatelskich stosują się także do osób, należących do siły zbrojnej.

Wyjątki od tej zasady określają osobne ustawy wojskowe.

Art. 123. Siła zbrojna może być użyta tylko na żądanie władzy cywilnej przy ścisłym zachowaniu ustaw, do uśmierzania rozruchów lub do przymusowego wykonania przepisów prawnych. Wyjątki od tej zasady dopuszczalne są tylko na mocy ustaw o stanie wyjątkowym i wojennym.

Art. 124 Czasowe zawieszenie praw obywatelskich: wolności osobistej (art. 97), nietykalności mieszkania (art. 100), wolności osobistej, prasy, (art. 105), tajemnicy korespondencji (art. 106), prawa koalicji.

zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń (art. 108), może nastąpić dla całego obszaru państwowego lub dla miejscowości, w których okaże się to konieczne ze względów bezpieczeństwa publicznego.

Zawieszenie takie zarządzić może tylko Rada Ministrów za zezwoleniem Prezydenta Rzeczypospolitej podczas wojny, albo gdy grozi wybuch wojny, jakoteż w razie rozruchów wewnętrznych lub rozległych knowań o charakterze zdrady państwa, albo bezpieczeństwa obywateli.

Zarządzenie takie Rady Ministrów w czasie trwania sesji sejmowej musi być natychmiast przedstawione Sejmowi do zatwierdzenia. W razie wydania takiego zarządzenia, mającego obowiązywać na obszarze obejmującym więcej, niż jedno województwo, w czasie przerwy w obradach sejmowych — Sejm zbiera się automatycznie w ciągu dni 8 od ogłoszenia owego zarządzenia celem powzięcia odpowiedniej decyzji.

Jeśli Sejm odmówi zatwierdzenia, stan wyjątkowy natychmiast traci moc obowiązującą. Jeżeli Rada Ministrów zarządzi stan wyjątkowy po zakończeniu okresu sejmowego lub po rozwiązaniu Sejmu, zarządzenie rządu powinno być przedstawione Sejmowi nowo wybranemu niezwłocznie na pierwszym posiedzeniu.

Zasady te określi bliżej ustawa o stanie wyjątkowym.

Zasady czasowego zawieszenia wyżej wymienionych praw obywatelskich w czasie wojny, na przestrzeni obszaru, objętego działaniami wojennymi, określi ustawa o stanie wojennym.

Art. 125. Zmiana konstytucji może być uchwa-

lona tylko w obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów, względnie członków Senatu, większością dwu trzecich głosów.

Wniosek o zmianę Konstytucji winien być podpisany conajmniej przez jedną czwartą część ustawowej liczby posłów, a wniesienie takiego wniosku zapowiedziane conajmniej na 15 dni.

Drugi Sejm, zebrany na podstawie tej Konstytucji, może dokonać rewizji ustawy konstytucyjnej własną uchwałą powziętą większością $\frac{3}{5}$, przy obecności conajmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Co lat 25 po uchwaleniu niniejszej Konstytucji, ma być Ustawa Konstytucyjna poddana rewizji zwyczajną większością Sejmu i Senatu, połączonych w tym celu w Zgromadzenie Narodowe.

Art. 126. Niniejsza Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej ma moc obowiązującą z dniem jej ogłoszenia, względnie—o ile urzeczywistnienie jej poszczególnych postanowień zawisło od wydania odpowiednich ustaw — z dniem ich wejścia w życie.

Wszelkie istniejące obecnie przepisy i urządzenia prawne, niezgodne z postanowieniami tej konstytucji, będą najpóźniej do roku od uchwalenia tej Konstytucji przedstawione ciału ustawodawczemu do uzgodnienia z nią w drodze ustawodawczej.

39. Słowacki: „Hugo”, „Mnich”, „Arab”, „W Szwajcarji”,
opracował Adam Sulima.
40—41. Mickiewicz: „Dziady”, cz. III., opracował Adam Sulima.
45—46. Słowacki: „Balladyna”, oprac. dr. Tadeusz Nittmann.

Serja II. Biblioteka krytyk literackich i komentarzy.

(każdy tomik zawiera dokładną treść, charakterystykę osób i genezę utworu).

1. Sulima A.: Komentarz do trzeciej części „Dziadów” Mickiewicza.
 2. Sulima A.: Komentarz do „Kordjana” Słowackiego.
 3. Sulima A.: Komentarz do „Irydjona” Krasińskiego.
 4. Dr. Zatorski Zbigniew: Komentarz do „Chłopów” Reymonta.
 5. Zatorski Zbigniew prof.: Komentarz do „Anhellego”.
 6. Sulima A.: Komentarz do „Nieboskiej Komedji”.
 7. Zatorski Zbigniew: Komentarz do „Popiołów” Żeromskiego.
 8. Zatorski Zbigniew prof.: Komentarz do „Ogniem i mieczem” Sienkiewicza.
 9. Zatorski Zbigniew prof.: Komentarz do „Potopu”.
 10. Zatorski Zbigniew prof.: Komentarz do „Pana Wołodyjowskiego” Sienkiewicza.
 11. Zatorski Zbigniew prof.: Komentarz do „Placówki”.
 12. Dr. Nittman Tadeusz: Komentarz do „Balladyny”.
- Zbigniew Zatorski prof.: Polska literatura poromantyczna.

Część I. Okres realizmu 4 zeszyty razem w jednym tomie lub osobno do nabycia:

- Zesz. 13. Asnyk, Kraszewski, Świętochowski.
 „ 14. Henryk Sienkiewicz.
 „ 15. E. Orzeszkowa i M. Konopnicka.
 „ 16. Bolesław Prus.

Część II. Okres modernizmu 4 zeszyty razem w jednym tomie lub osobno do nabycia:

- Zesz. 17. Stefan Żeromski.
 „ 18. Stanisław Wyspiański.
 „ 19. St. Przybyszewski i J. Kasprówicz.
 „ 20. Reymont, Sieroszewski, Zapolska, Orkan, Tetmajer, Rydel, Staff, Żuławski.
21. Zatorski Zbigniew dr.: Komentarz do „Starej Baśni” Kraszewskiego.
 22. — — — — — Komentarz do „Listopada” Rzewuskiego.

23. **Zaturski Zb. dr.:** Komentarz do „Ludzi bezdomnych”.
24. — — — — — Komentarz do „Fircyka w zalotach”.
25. — — — — — Komentarz do „...
26. — — — — — Komentarz do „...
27. — — — — — Komentarz do „...
28. — — — — — Komentarz do „...
29. — — — — — Komentarz do „...
30. **Sulima A.:** Komentarz do „...
31. **Zaturski Zb. dr.:** Komentarz do „...
32. — — — — — Komentarz do „...
33. — — — — — Komentarz do „Przeuswitu Krasinskiego.
34. — — — — — Komentarz do „Pamiętników Paska”.
35. — — — — — Komentarz do „Syzyfowych prac” Żeromskiego.

UP - Kraków BG

1050134397

Serja III. Biblioteka repetytorjów.

1. **Szall J. dr.:** Dzieje Polski w zarysie z uwzględnieniem historii ustroju i omówieniem konstytucji.
2. **Biernacki H. dr.:** Repetytorjum literatury polskiej.
3. **Urbański E.:** Repetytorjum gramatyki języka greckiego.
4. **Blader S. prof.:** Repetytorjum algebry (z liczn. rysunkami) dla wyższych klas szkół średnich.
11. **Nowiński A.:** Dokładna treść Pana Tadeusza część I. (ks. I.—VI.), z krytycznym wstępem.
12. **Nowiński A.:** Dokładna treść Pana Tadeusza część II. (ks. VII.—XII.), z charakterystyką osób.
13. **Szarski J. dr.:** Repetytorjum historii starożytnej.
14. — — — — — Repetytorjum historii średniowiecznej.
15. — — — — — Repetytorjum historii nowożytnej i nowoczesnej.
16. **Prof. dr. Szall J.:** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z d. 17. marca 1921. (wydanie szkolne z obszernym komentarzem).

Prof. S. Blader: Rozwiązania do „Zbioru zadań matematycznych” prof. Ign. Kranza. Nowe wydanie w 5. zeszytach

Główny skład w księgarniach :

Dra Maksymiljana Bodeka, Lwów, Batorego 16.

A. Bardacha, Lwów, Krakowska 1.